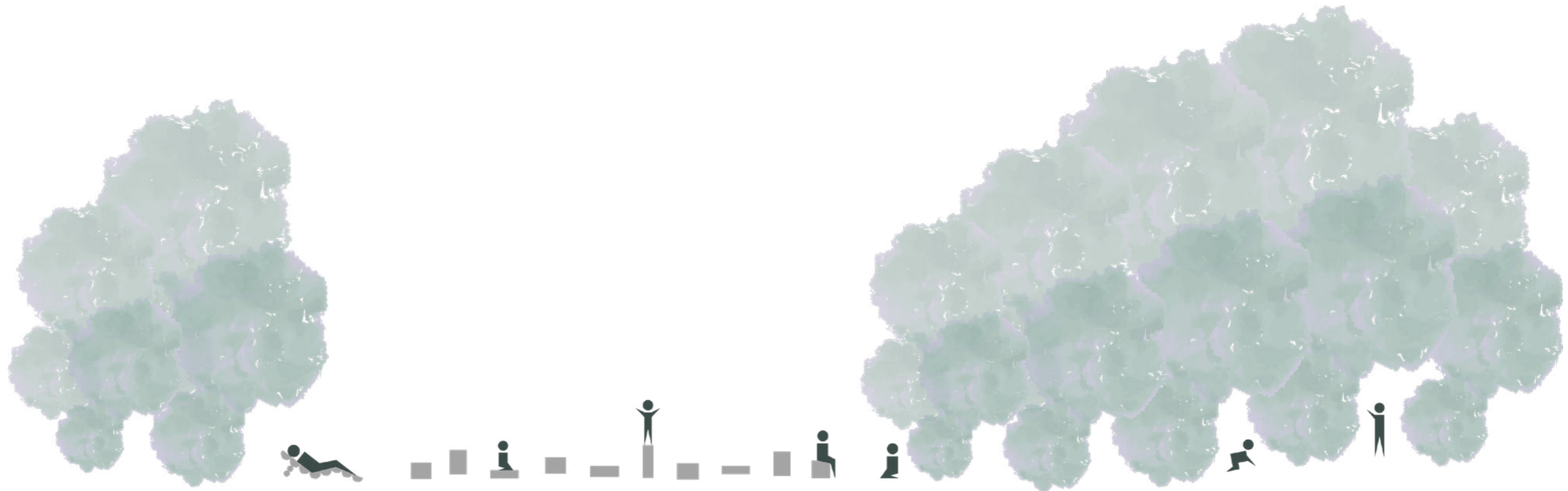

TILL SKOGS

Ett förslag för en äkta naturlekplats

Tove Chesterson
Examensarbete • 30 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Landskapsarkitektprogrammet, Ultuna
Uppsala 2024

Tack!

Stort tack till mina handledare **Ylva Dahlman** och **Petter Åkerblom** för utmärkt vägledning och inspirerande idéer, och till **Katarina Wellholt** på Varbergs kommun för all hjälp med information och underlag.

Till skogs - Ett förslag för en äkta naturlekplats
Into the Woods - A Proposal for a Real Nature Playground
Tove Chesterson
Handledare: Petter Åkerblom, SLU, Institutionen för stad och land
Biträdande handledare: Ylva Dahlman, SLU, Institutionen för stad och land
Examinator: Ulla Myhr, SLU, Institutionen för stad och land
Biträdande examinator: Anna Robling, SLU, Institutionen för stad och land
Omfattning: 30 hp
Nivå: Avancerad A2E
Kurstitel: Självständigt arbete i landskapsarkitektur,
A2E - landskapsarkitektprogrammet - Uppsala
Kurskod: EX0860
Program: Landskapsarkitektprogrammet, Ultuna
Kursansvarig institution: Institutionen för stad och land
Utgivningsort: Uppsala
Utgivningsår: 2024
Omslagsbild: Tove Chesterson
Upphovsrätt: Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd.
Alla illustrationer är skapade och foton tagna av Tove Chesterson.
Originalformat: A3
Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>
Nyckelord: barn, lek, lekmiljö, natur, naturlek, naturlekplats, interaktion, utformning
Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land
Avdelningen för landskapsarkitektur

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt.

Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen.

Om du kryssar i JA, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet.

Om du kryssar i NEJ, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara.

Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt.

Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare.

Du hittar en länk till SLU:s publiceringsavtal på den här sidan: <https://libanswers.slu.se/sv/faq/228316>.

- JA, jag ger härmed min tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.
- NEJ, jag ger inte min tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

SAMMANDRAG

Den här uppsatsen syftar till att främja barns naturvistelse genom att undersöka och illustrera hur en plats kan utformas för att uppmuntra barn att leka i natur. Arbetets utgångspunkt är att sammanställa och erbjuda inspiration för hur befintliga naturvärden kan nyttjas för att skapa stimulerande lekmiljöer. Resultatet består av ett förslag för en naturlekplats som bygger på och arbetas fram parallellt med en litteraturgenomgång, besök på tre referensplatser samt inventering och analys av Knarråsens lekplats.

Barn har rätt till goda utemiljöer som främjar deras hälsa och utveckling och där spelar naturvisten en betydande roll. Att naturen är viktig för barns välmående är fakta som hittills har fått ringa genomslag i stadsplaneringen. Parallellt med att natur och grönområden byggs bort misslyckas många gånger utformningen av naturlekplatser med att till fullo nyttja de lekvärden som ryms i naturen. De naturlekplatser som anläggs avser ofta lek med utrustning i naturmaterial eller lek i anslutning till naturmiljöer - inte lek i och med naturen.

Min förhoppning är att det här arbetet ska utgöra en ögonöppnare för hur pass rika lek- och upplevelsevärden ett litet stycke natur kan rymma och hur de med enkla medel kan belysas och förstärkas för att främja naturvistelse.

Platsen för förslaget är en befintlig lekplats med prefabricerad utrustning belägen i en skogsglänta intill ett småhusområde i södra Varberg. I förslaget nyttjas gläntan till social samvaro och till att bjuda in till lek i den omgivande skogen. De lekvärden som framhävs i den befintliga naturen utgörs av en tätbevuxen dunge, en dunge med vårblöta sänkor samt en delvis skogsbeklädd bergknalle. Dessa tillgängliggörs och förstärks med enkla, naturinspirerade installationer som uppmuntrar till lek i och med naturen.

ABSTRACT

This thesis aims to encourage children to spend time in nature. By investigating and illustrating how existing natural assets can be highlighted, emphasized and used to create stimulating play environments the intent is to offer inspiration for how an outdoor space can be designed to promote nature play. The result is a design proposal for a nature playground based on and created coincidentally with a literature review, visits to three reference sites and a site study.

Children are entitled to adequate outdoor environments that benefit their well-being. For achieving this, access to nature plays a significant role. The given fact that nature is important for children's health and development has so far had little effect on urban planning. While removal of nature and green areas increases, the design of nature playgrounds often fails to make full use of the values that nature holds. A nature playground usually refers to either a playground located next to a green area, or a playground of which the equipment is composed by natural materials - not a place that encourages playing in and with nature.

It is my hope that this thesis will be an eye-opener for how much play value can be found in even a small piece of nature and how such value with simple means can be accentuated to promote nature visits.

The site for the design proposal is an existing playground with prefabricated equipment located in a forest glade next to a residential area in southern Varberg, Sweden. In the proposal, the glade is used for social interaction and for inspiring play in the surrounding forest. The three existing forest qualities highlighted are a dense grove, a grove with marshy hollows, and a partly forested rock cliff. These are made available and enhanced with simple, nature-inspired installations that encourage nature play.

SUMMARY

This master thesis aims to illustrate how a natural environment can be designed to encourage nature play. The goal has been to exemplify how to use existing natural qualities to create a stimulating play environment integrated into nature. The choice of subject is based on the large number of scientific studies that show children benefit from spending time in nature, and the fact that they are offered less access to nature as densification and other economic factors affect their outdoor environments. The location for the design proposal is the existing Knarråsen playground in southern Varberg on the Swedish west coast. Situated in a forest glade next to a residential area, the municipality of Varberg is considering turning it into a nature playground.

Aim and Questions

The aim is to investigate how to develop existing natural environments to encourage children to spend time in nature, and to illustrate this in a design proposal for Knarråsen playground in Varberg.

- *How can existing natural environments be developed to motivate children to visit nature?*
- *How can Knarråsen playground be developed to inspire nature play?*

Methods

Various methods were taken to fulfill the purpose. In addition to a literature review, three reference sites were visited to gather inspiration and a site inventory and analysis were made in order to determine the existing qualities of the playground and incorporate them into the proposal.

Literature Review

The purpose of the literature review was to compile scientific studies and recommendations on how outdoor environments can be designed to offer children stimulating recreation that benefit their well-being and development. It formed a theoretical basis for the design process and inspired various parts of the proposal. Some of the main resulting lessons were confirmation of the benefits of nature play, the significance of diverse and site-integrated play environments and the importance of attracting quite a fair amount of people.

Reference Sites

To gather inspiration for the proposal, three nature playgrounds were visited. During the visits, focus was on getting a thorough idea of the character of the places, collecting ideas for different functions and practical solutions and reflecting on how these experiences could be applied to Knarråsen playground.

The first reference site made me realize that the primary function of built equipment can be to encourage people to discover a site, and that the character of the surrounding environment can be what determines the frequency and length of the site visits. The second site clarified how the presence of color can affect the nature experience. While brightly colored equipment can attract attention, it can also lower the impression of nature's own colors. The third site exemplified how adding built elements in nature can motivate people to move from designed spaces into nature.

Inventory, Analysis and Program

To reach the aim, it was important to become well acquainted with the nature that surrounded the playground. During a dozen visits at different seasons, the site was inventoried based on a number of different aspects, after which an analysis summarized its main strengths, weaknesses and play values. Based on lessons learned from all of the methods, a design program was established, to clarify which aspects the design process would primarily focus on.

The site for the proposal is located in a child-friendly area. Its nature offers great playing potential and its varied spaciousness with pleasant microclimates make good conditions for a meeting place. There are three significant play values on the site. The first is a densely vegetated grove that offers a secluded play environment still adjacent to the glade. The second is a grove with marshy hollows where water and fantasy play can take place. The third is a climbable cliff that offers a playful entrance to the surrounding forest. The natural play values are, however, poorly considered, and the worn playground equipment gives an incoherent impression and serves little function as a meeting place.

Design Process

The design process and the other methods were partly carried out simultaneously. The majority of the design process, however, was guided by the design program and the conceptual work.

Design Program

Inviting Meeting Place

The place should appeal to and encourage social interaction between people of different user groups

Cohesive Character

The aesthetics should be coherent and cohesive with the specific nature of the site

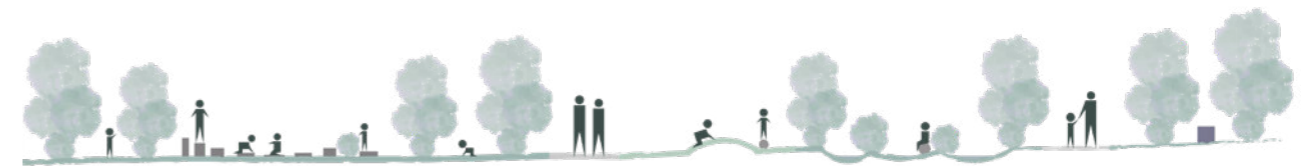
Enhanced Nature Play

The playground should promote play where the existing nature holds the highest play values

During the conceptual work, two related concepts were developed that both contributed to the final proposal. The first concept was called *Beyond the Forest Edge*. The aim of the concept was to evoke curiosity about the forest by adding simple play installations that could only be glimpsed from the glade, thereby directing the play towards the forest. With a highly ecological focus the biological and cultural aspects of the forest edge were meant to be the basis for the proposal. This concept was later developed into the second concept called *Stumps, Logs and Rocks*. This was meant to give a forest character to all of the built elements and to connect the glade and forest with the help of guiding stepping stones. The combination of the ecological aspects of the first concept and the materials and guiding elements of the second one resulted in the final design proposal.

Design Proposal - Into the Woods

The design proposal *Into the Woods* is a tangible interpretation of the aim and questions of this thesis. Together with the Design Program, resulting in the Core Values of the Proposal, the conceptual work forms the proposal for the nature playground. Central to the proposal is plenty of sitting areas from which people of all ages can interact with each other, adaptation to and embracement of the characteristics of the site, and the surrounding forest in which simple play elements let the forest play be the primary focus.

Play installations in the surrounding forest areas, such as a densely vegetated grove and a grove with marshy hollows, inspire interaction with nature such as nature play.

Core Values of the Proposal

Interaction

Social interaction is promoted with sitting areas and activities which are based on the varying microclimates of the site and that appeal to different age and user groups. Attracting a stream of visitors to the playground results in a lively and stimulating play environment.

Nature Character

All parts of the proposal are given a nature-like expression that strengthens cohesion. With inspiration from the forest the playground is designed in natural materials and colors and with elements strengthening the ecology of the place.

Forest Play

To inspire children to take part of the nature experience stepping stones connect the glade to three play installations in the surrounding nature that highlight the most prominent play values in the forest.

Discussion

The different methods all left a strong mark on the design process and proposal. Had they been carried out in other ways or if other methods had been used, the proposal would probably have turned out very differently.

For the final design proposal, the most important lesson from the literature was the extent of the impact of both nature and people on the play experience. Visiting existing nature playgrounds helped start the creative work and provided inspiration to and confirmation of different ideas. During the design process, the multiple site visits meant that most decisions could be made quickly and were based on what would be suitable on site - not on paper.

The Design Program and the concepts were tools that concretized and concentrated the creative work. The concepts laid the foundation for the proposal and facilitated the decisions by forming a common thread. The Design Program and the resulting Core Values of the Proposal strengthened the focus on what was important and helped form the various components of the proposal.

To fulfill the purpose of this thesis, it was essential that the proposal was based on the site-specific characteristics and that it somehow linked the sitting areas in the glade to the forest play. My acquired knowledge of meeting place design in combination with my opinion of which of the forest play values were most distinctive and how these could be emphasized resulted in the overall design.

It is my hope that this thesis will help landscape architects and other planners in communicating the many reasons for preserving nature in urban areas and that it will inspire playground designers to focus on nature values rather than prefabricated equipment.

Hammocks attract young people and comfortable benches with backrests allow both young and old to sit down and enjoy the natural surroundings and observe the play.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INTRODUKTION	9	KNARRÅSENS LEKPLATS	36
Bakgrund	10	Inventering	37
Problematisering	12	Analys	48
Syfte och frågeställningar	12	Program	50
Avgränsning	13	Gestaltningprocess	52
Begrepp	14	Förslag - Till skogs	56
Metod	14	DISKUSSION	69
LITTERATURGENOMGÅNG	16	Metoderna	70
Utemiljöer för lek	17	Förslaget	72
Säker spänning	19	Nya frågor	75
Platsunika kvaliteter	19	Slutord	75
Lek i natur	20	REFERENSER	76
Där det händer	22		
Sammanfattning	24		
REFERENSOBJEKT	25		
Himmelhøj naturlegeplats	26		
Azaleadalens naturlek	31		
Påskbergsskogens naturlekplats	33		
Sammanfattning	35		

INTRODUKTION

Bakgrund • Problematisering • Syfte och frågeställningar • Avgränsning • Begrepp • Metod

Bakgrund

Under min utbildning har jag kommit till insikt med att en av mina mer betydelsefulla uppgifter som yrkesverksam landskapsarkitekt blir att stärka kopplingen mellan människan och naturen. Som mest angeläget ser jag att främja barns naturvistelse. Längre har jag varit nyfiken på hur gestaltning i naturmiljöer kan bjuda in barn att ta del av den värdefulla naturupplevelsen. Med ett personligt naturintresse och lekfullt sinne har det således varit givet för mig att i mitt examensarbete behandla naturlek.

Barn i natur

Den 1 januari 2020 blev barnkonventionen svensk lag. Enligt den har alla barn rätt till en god uppväxtmiljö, lek och rekreation (FN 1989). Den slår fast att samhället ska verka för barns möjligheter att utveckla fysisk och psykisk hälsa och förmåga, sociala färdigheter, värderingar grundade i jämställdhet och respekt för naturmiljön.

En viktig åtgärd i det arbetet är att erbjuda barn gynnsamma lek- och vistelsemiljöer. Att naturen är just en sådan är sedan länge belagt. Många studier har genomförts i Sverige i syfte att undersöka hur barn påverkas av naturvistelsen.

Hälsoeffekter

Grahn (1996, ss. 16) presenterar tydliga vetenskapliga belegg för naturens positiva inverkan på barns fysiska och psykiska tillstånd. I en fallstudie jämförs sjukfrånvaro, motorik och koncentrationsförmåga hos barn på två olika förskolor där den ena är en traditionell

förskola belägen i storstadsmiljö och den andra en småstadsbelägen förskola där naturvistelser tillämpas frekvent året om. Resultatet visar att barnen på den senare har påtagligt mycket mindre sjukfrånvaro, bättre motorik och betydligt bättre koncentrationsförmåga än barnen på den traditionella förskolan.

Efter vidare forskning på ämnet förklarar Grahn några av naturvistelsens effekter med att naturen har en aktiverande och stärkande verkan på immunförsvaret (Granberg 2000, ss. 10). Den friska luften, dagsljuset och möjligheten att röra sig över fria ytor och dra sig undan menar han är viktiga faktorer till naturens välgörande verkan.

Mårtensson är en av forskarna som tillsammans med Grahn genomför fallstudien på de två förskolorna. Efter fortsatta studier av barn i utemiljöer skriver hon att naturens hälsofrämjande egenskaper förstärks av barns konkreta och utforskande sätt att ta sig an den fysiska omgivningen (Mårtensson 2012, s. 224).

Hon menar att naturen har positiva effekter på barn i alla åldrar då den hos både små och stora barn bidrar till ökad fysisk aktivitet. Mårtensson specificerar några av de fysiska effekterna med naturvistelsen som sänkt puls, ökad rörlighet och lägre BMI (Johansson 2019). Utöver ökad koncentrationsförmåga är de psykiska effekterna mental återhämtning och ett ökat välbefinnande.

Social jämlikhet

Mårtensson förklarar hur naturen är en bra lekmiljö också ur ett socialt perspektiv (a.a.). Hon menar att naturmiljöer är mer tillåtande eftersom de möjliggör för fler att delta i leken och underlättar för barn att röra sig in i och ut ur den. Naturens rika utbud av löst material tros vara en bidragande faktor till att det sociala flyter på bättre. Detta eftersom det lösa materialet inte är programmerat utan låter barn använda fantasin och i och med att förhandlingar som resulterar i konflikter lättare kan undvikas. Enligt Mårtensson blir utomhusleken vid designad lekutrustning ofta hierarkisk och mer som inomhuslek. I naturen når den sin fulla potential.

Änggård har forskat på genusaspekten kopplad till lek på förskolor och kommit fram till att den lek som tar plats i skogen är mer jämställd än den på förskolegården (Mjöberg u.å.). I skogen, menar hon, är det lätt för pojkar och flickor att leka tillsammans eftersom lekarna är gränsöverskridande. De könsstereotypiska rollerna som blir tydliga inomhus försvinner när barnen kommer ut i naturen.

Miljömedvetenhet

Granberg (2000, s. 35) skriver att riklig naturvistelse i tidig ålder kan lägga grunden för en livslång miljömedvetenhet. Ett barn som under uppväxten får möjlighet att knyta an till naturen står inte passiv inför naturskövling och miljöförstöring som vuxen. Hon förklarar sambandet mellan barns naturupplevelser och naturskydd:

”Naturmiljö ger totalupplevelser för alla sinnen. Där finns en mångfald av växter och djur. Terrängen i skogen är oftast mer varierad än förskolans gård vilket ger god rörelseträning. Dofter och ljud blir påtagliga. Barn kan uppleva fuktig och torr moss, gräs som är färskt respektive torkat, jämföra kallt vatten i en rinnande bäck med vattnet i en stillastående pöl. De kan smaka på bär och växter. Naturen är en oändlig källa att ösa upplevelser och inspiration ur. Under lek tillägnar de sig kunskaper om årstidernas växlingar via alla sinnen (syn, hörsel, lukt, smak, känsel) och muskulärt. I naturrummet upplever de äventyr och skönhet. Den lustfyllda leken ger positiva naturupplevelser som grundlägger en intuitiv känsla för naturen och jämnar vägen för miljötänkande. Därmed är fröet till naturskydd sått” (Granberg 2000, s. 17).

Bristande stadsplanering

Trots alla belegg för naturens positiva verkan och bekräftelse från verksamma inom pedagogiken och vården upplever Grahn att forskningen inte får gehör inom stadsbyggandet (Jensfelt 2019). Där jobbar han och hans forskarkollegor i uppförsbacke och förespråkare av förtätning ges företräde. Med förtätning riskerar många viktiga värden att gå förlorade och det är därför viktigt att den kunskap som finns tas i beaktning när ingrepp planeras.

Även Boverket och Movium (2015, ss. 9) belyser problematiken med den allt tätare bebyggelsen. De menar att det blir allt svårare att uppfylla barns och ungas behov av rymliga friytor i takt med att konkurrensen om marken i städer ökar. Även där

konkurrensen om mark är låg avsätts för små ytor i förhållande till barns behov. Enligt plan- och bygglagen måste där avsättas tillräckligt stora ytor lämpliga för utevistelse och lek vid bostäder och pedagogiska verksamheter, men lagen anger inte vad som är tillräckligt stort eller lämpligt. Det innebär att god kunskap, också i planeringens tidiga skeden och vid ingrepp i redan anlagda miljöer, är avgörande för att utemiljöer ska tillgodose ungas behov.

Schytte anser att stadsplaneringen tar alldeles för lite hänsyn till barns utemiljöer och jämför med utrymmet som biltrafiken ges (Lenninger & Olsson 2006, ss. 100). Ansvar för barns tillgång till adekvata miljöer tycks ligga på förskolor och skolor. Barn tillbringar emellertid mycket tid också utanför de pedagogiska institutionerna, inte minst på helgerna.

Det finns ett stort behov av mer varierade lekplatser än de som dagens enformiga gestaltande har resulterat i (a.a.). Att det som anläggs kommer ur lekredskapsindustrins kataloger leder till att barn överallt möts av samma utrustning när de skulle kunna erbjudas en mycket större variation.

Mårtensson pekar, också hon, på följderna av prefabricerade utemiljöer (Norén-Björn et al. 1993, s. 21). Om barns miljöer ständigt är programmerade och påträngande finns risken att stimulans utifrån blir en nödvändighet för att lek ska uppstå. Eftersom det också i skolan och på organiserade fritidsaktiviteter, liksom vid

TV-tittande och dataspel, är vuxna som formar barns aktiviteter leder det till att barn inte får chansen att själva skapa platser och situationer och därmed inte ges utrymme att utveckla sin fantasi.

Mårtensson (2004, s. 134) skriver att naturmarkskaraktären är en bra utgångspunkt i samband med planering av lekmiljöer då den låter barn själva påverka och utveckla sin omgivning. Liksom Grahn ser hon brister där planeringen misslyckas med att erbjuda barn god tillgång till natur:

”De anlagda lekmiljöernas begränsningar blir uppenbara och en planeringens akilleshäla först om naturmiljö inte finns som en självklar bakgrund i den byggda miljön, eller när de omgivningar som finns inte besöks. Ambitionsnivån måste då öka för de miljöer som är särskilt utsedda till barn och där de har utrymme till utevistelse i vardagen” (Mårtensson 2004, s. 132).

Problematisering

Trots forskningens stöd för naturvистelsens positiva effekter på människors välmående upplever jag att naturen som lek- och vistelsemiljö fortfarande ofta underskattas när dessa gestaltas. Det verkar finnas ett starkt intresse för att skapa goda utemiljöer för de yngre målgrupperna, men jag ser fortsatt ett stort fokus på programmerade lekvärden. Förbättrade kunskaper om vikten av att erbjuda barn och unga goda förutsättningar för naturkontakt, och om hur detta kan genomföras i praktiken, kan bidra till att motverka de effekter av programmering och standardisering som bland andra Schytte ställer sig kritisk till, såsom låg flexibilitet, brist på variation och spänning och hämmade möjligheter att utveckla fantasi och kreativitet (Lenninger & Olsson 2006, ss. 101).

Det är min förhoppning att en större medvetenhet också kan minska risken för de långsiktiga konsekvenser för unga människors hälsa som jag tror kan följa då utemiljöer brister i att erbjuda barn och unga den viktiga återhämtning, i form av fridfullhet, avkoppling och vila, för vilken Mårtensson menar att naturen är avgörande för att framkalla (Norén-Björn et al. 1993, s. 31).

Eftersom det kan innebära utmaningar att etablera nya naturmiljöer där lek ska ta plats (Boverket & Movium 2015, ss. 59) är det min bild att vi som landskapsarkitekter behöver utveckla våra kunskaper om hur befintlig natur kan nyttjas så att vi kan bidra till att i största möjliga mån tillvarata denna och dess inneboende lek- och upplevelsevärden när vi planerar framtidens utemiljöer.

Mot bakgrund av detta har jag i det här examensarbetet valt att undersöka hur befintlig natur vid utveckling av lekplatser kan användas för att uppmuntra barn till naturvistelse. Resultatet exemplifieras i ett förslag för Knarråsens lekplats i Träslövsläge, Varberg.

Syfte och frågeställningar

Syftet är att undersöka hur befintliga naturmiljöer kan utvecklas för att uppmuntra barn till naturvistelse, och att åskådliggöra detta i ett förslag för Knarråsens lekplats i Varberg.

- *Hur kan befintliga naturmiljöer utvecklas för att främja barns naturvistelse?*
- *Hur kan Knarråsens lekplats utvecklas för att inspirera till lek i naturen?*

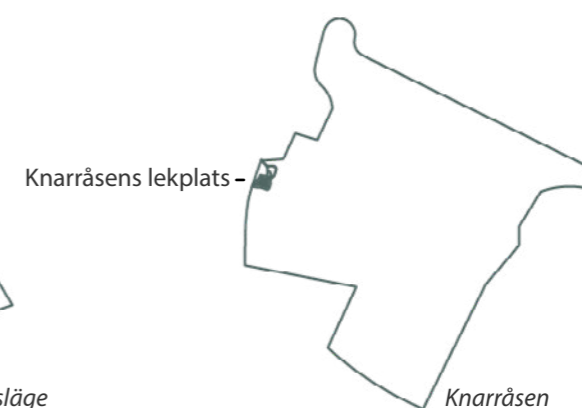
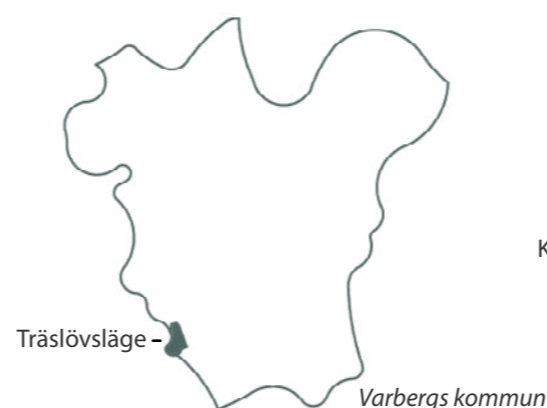
Avgränsning

Arbetets fokus ligger vid att undersöka hur lekmiljöer kan utformas för att uppmuntra barn att ta del av naturupplevelsen. Platsen för det illustrerande förslaget begränsas geografiskt till Knarråsens lekplats med intilliggande skogspartier. I förslaget presenteras visualiserande illustrationsplan, snitt och perspektiv.

Knarråsens lekplats

I stora delar av Halland och inte minst i Varberg sker en kontinuerlig ökning av invånarantal. För att tillvarata befintliga grönområden och främja rekreation överväger Varbergs kommun att utveckla flera naturnära lekplatser till naturlekplatser. En av dessa är belägen i stadsdelen Träslövsläge, ett fiskeläge några kilometer söder om Varbergs innerstad.

Centralt i stadsdelen påträffas den skogsbeklädda Knarråsen. Där denna i väst angränsar till ett småhusområde ligger Knarråsens lekplats (se figur 1) som det här arbetets förslag åsyftar.

Figur 1. Hallands län ligger mellan två storstadsregioner och präglas av långvarig inflyttning (Region Halland 2020).

I Varbergs kommun (2020:2) sker en stor befolkningsökning och antalet invånare beräknas stiga från dagens 65 000 till 80 000 år 2030.

I stadsdelen Träslövsläge i södra Varberg planeras för nya bostäder, service, mötesplatser och lek (Varbergs kommun 2020:1).

Den skogsbeklädda Knarråsen ska enligt planerna bevaras som natur- och rekreationsområde (a.a.).

Knarråsens lekplats ansluter till Knarråsens rikliga natur och i samband med att den ska upprustas överväger kommunen att göra om den till naturlekplats.

Begrepp

Nedan redogörs för hur återkommande begrepp används i arbetet.

Lek

”Lek är per definition luststyrd aktivitet med egenvärde”

(Burghardt 2011, se Mårtensson 2012, s. 227).

Lekvärde

Beskriver en lekmiljös kvaliteter. Med lekvärden menas platsegenskaper som inspirerar barn till lek, såsom taktill lek, springlek eller lek i stillhet (Sohlberg 2009, se Lindeberg 2021, s. 14).

Natur

Grönområde bestående av vild och oprogrammerad naturmark.

Naturlekplats

En plats som genom att inspirera till lek i platsens natur erbjuder barn autentiska naturupplevelser (Lenninger & Olsson 2006, s. 101).

Interaktion

Inkluderar såväl passiva observationer av andra människor som spontana sociala utbyten och planerade träffar (Gehl 2010, ss. 22-23).

Metod

För att svara på arbetets frågeställningar och uppfylla syftet utfördes en litteraturgenomgång, besöktes tre referensobjekt och gjordes en inventering och analys av Knarråsens lekplats. Erfarenheterna från dessa metoder implementerades sedan i ett förslag.

Referensobjekt

För att undersöka hur befintlig natur kan utvecklas för att främja barns naturvistelse och samtidigt samla inspiration till förslaget besökte jag under arbetets gång tre naturlekplatser. De valdes ut utifrån olika utgångspunkter för att bygga upp ett brett bibliotek av referensintryck. Under besöken låg främsta fokus vid att undersöka mötet mellan anlagd utrustning och natur och hur den förra relaterade till och uppmuntrade interaktion med den senare. Därutöver fokuserade jag på att skapa mig en uppfattning om platsens helhet och karaktär, undersöka vad som verkade fungera mer respektive mindre bra, samla idéer till olika funktioner och praktiska lösningar samt att reflektera över hur de sammantagna erfarenheterna kunde tillämpas på Knarråsens lekplats. Detta gjordes genom att observera platserna och besökarnas beteenden, liksom att fysiskt interagera med de olika installationerna, fotografera och föra anteckningar.

Under litteraturgenomgången läste jag om Himmelhøj naturlegeplads i södra Köpenhamn (Lenninger & Olsson 2006, ss. 102-104). Balansen mellan lekvänliga konstinstallationer och framhävd natur gjorde mig nyfiken och platsen fick därför bli det första referensobjektet.

Efter besöket på Himmelhøj naturlegeplads var min strävan att komplettera erfarenheterna därifrån med att studera en naturlekplats som ur ett landskapsperspektiv var mer lik Knarråsens lekplats. Jag ville också besöka en lekplats som var belägen i natur men som erbjöd mer traditionella lekredskap. Azaleadalens naturlek i Göteborg rymde dessa egenskaper och fick därför utgöra det andra referensobjektet.

Slutligen valde jag att besöka en naturlekplats i Varberg för att undersöka hur kommunen tidigare arbetat med naturlek. Flera lekplatser i Varberg erbjuder naturlek, men utifrån mina efterforskningar var den mest renodlade naturlekplatsen Påskbergsskogens naturlekplats, som därför fick bli det tredje referensobjektet.

Inventering, analys och program

För att uppfylla syftet var det viktigt att bli bekant med vilka naturvärden som fanns på och omgav Knarråsens lekplats. Referensobjekten inspirerade mig att ytterligare utgå från dess befintliga kvaliteter i förslaget. En inventering och efterföljande analys utfördes därför som, efter rekommendation av min handledare Ylva, initierades med övningar inspirerade av Asplinds (u.å.) *Dancewalks*. Dessa kan beskrivas som *”A series of choreographic soundwalks”* (Asplind u.å.) och erbjuder lyssnaren att med hjälp av inlästa koreografinstruktioner uppleva en specifik plats genom olika rörelseövningar och sinnliga undersökningar. Övningarna användes för att lära känna lekplatsen genom att på olika sätt närma sig den, såsom genom observation, olika

typer av fysisk interaktion och reflektion över dess utmärkande egenskaper. De bestod bland annat i att på nära håll studera de existerande platselementens olika texturer, färger, dofter och ljud, och att uppleva platsens olika stora och små rum sittandes för att efterlikna barnens perspektiv.

Under ett tiotal besök vid olika årstider inventerades därefter platsen utifrån aspekterna *sammanhang, utrustning och markmaterial, entréer och stråk, natur och vegetation, klimat, topografi och karaktärer*. Detta gjordes dels genom att studera kartor, men framförallt genom att observera platsen och nyttjandet av den och dess omgivning. Under besöken rörde jag mig mycket över och omkring platsen för att närma mig den ur olika vinklar och inte missa viktiga upplevelsevärden. De olika aspekterna noterades med hjälp av symboler på medhavda kartor och ortofoton samt i skrift.

En analys genomfördes sedan genom att utifrån tidigare förvärvade kunskaper samt litteraturgenomgången och referensobjekten värdera vilka egenskaper som för platsen var mest särpräglade och för syftet betydelsefulla. Som sammanfattning sammanställdes platsens främsta styrkor, svagheter och särskilt beaktansvärda lekvärden.

De reflektioner och idéer kring möjliga gestaltungs lösningar som uppkom under inventeringen och analysen noterades och användes som underlag till förslaget.

Utifrån erfarenheterna från litteraturgenomgången, referensobjekten, inventeringen och analysen upprättades ett program om tre programpunkter för att klargöra på vilka aspekter som gestaltungsprocessen primärt skulle fokusera.

Gestaltungsprocess

Tankekartor över platsens unika egenskaper etablerades och genom reflektion preciserades därefter platsens essens. Detta för att, i syfte att ge utformningen en enhetlig och påtaglig karaktär, arbeta fram ett koncept. Efter reflektioner som följde vidare arbete med övriga metoder, vidareutvecklades det första konceptet senare till ett andra, relaterat koncept. Det var en kombination av de två koncepten som det slutgiltiga förslaget baserades på. Då det är min uppfattning att konceptuell utformning bidrar till tydlig platskänsla, unika karaktärer, orienterbarhet och mångfald i ett landskap var konceptarbetet en central del i planeringen av förslaget.

Majoriteten av förslaget uppstod under platsbesöken som idéer som vidareutvecklades och testades på plats genom en kombination av observation och mental visualisering av olika utföranden samt anteckningar över upplevelser och reflektioner. Detta tillvägagångssätt lät förslaget utgå från och integreras i platsen och dess specifika egenskaper.

LITTERATURGENOMGÅNG

Utemiljöer för lek • Säker spänning • Platsunika kvaliteter • Lek i natur • Där det händer • Sammanfattning

Vad är en god utemiljö för barn?

Utemiljöer för lek

”Bra utemiljöer är miljöer där lusten, spänningen och nyfikenheten får spelrum, miljöer som stimulerar till nya utmaningar, lockar till lek och fysisk aktivitet. Miljöer som också tillåter barn och unga att skapa och utforma platser och aktiviteter på egna villkor” (Boverket & Movium, 2015, s. 9).

Citatet ovan visar på vikten av kunskap vid utformning av utemiljöer för barn och unga. Den fysiska omgivningen har stor påverkan på barns hälsa och utveckling. Det är därför angeläget att lekmiljöer gestaltas så att de främjar deras välmående. Boverket och Movium (a.a.) framhåller också vikten av att möjliggöra allsidig utveckling och ta hänsyn till barnens behov av såväl lek och vilda aktiviteter som vila och stillhet.

Hälsofrämjande grönområden

Enligt Grahn är det åtta huvudkomponenter som optimerar upplevelsen av en grönyta (Jensfelt 2019).

Upplevelsevärden för hälsofrämjande grönytor

- Vildhet
- Artrikedom
- Öppna ytor
- Rofylldhet
- Trygga platser
- Sociala platser
- Upplevd rymd
- Kulturell prägel

(Jensfelt, 2019)

Dessa är avgörande för kvaliteten på ett grönområde och i vilken utsträckning det genererar positiva hälsoeffekter.

Människor vistas utomhus oftare och längre stunder samt mår bättre ju fler av dessa komponenter som finns nära hemmet. En balans mellan komponenterna är emellertid nödvändig för att de inte ska ta ut varandra, och det är av stor vikt att utformningen anpassas efter plats (a. a.).

Varierande landskap

Det är också angeläget att utemiljön tilltalar olika åldrar. Granberg (2000, ss. 14) skriver att det för de allra minsta är viktigt att landskapet möjliggör allsidig lek och motorikträning. Varierad terräng med lutningar, ojämnheter och plana ytor, samt möjlighet till balansövningar och inslag att krypa under, över och igenom främjar den fysiska utvecklingen. En god lekmiljö för små barn lockar till utforskande och rymmer såväl öppna platser att springa fritt på som ostörd lek i skymda vrår.

Även Mårtensson förespråkar utemiljöer som erbjuder variation i terräng och rumslighet: *”Den optimala lekmiljön består av stora ytor men med småbruten struktur där det finns gott om mindre platser för lek – som stenar, kojor och buskage – utspridda över ett landskap som gärna får vara kuperat”* (Mårtensson 2012, s. 229).

Hon refererar Skantze (1989), som beskriver vikten av att lekmiljöer svarar mot barns behov av lek såväl i stora och små grupper som i enskildhet

(Norén-Björn et al. 1993, s. 34). Möjligheten för barnen att själva bestämma om de ska leka i grupp eller enskilt, vara framme eller dra sig undan, tillför leken en ur barnens perspektiv bejakande dimension.

Fantasilek är exempel på lek som ofta utövas i liten grupp och enskilt. En miljö som främjar sådana aktiviteter erbjuder många små utrymmen att dra sig undan till och gömma sig i; skrymslen och krypin där barnen kan leka i avskildhet och som tillåter dem att blicka ut över sin omgivning utan att själva synas.

Berikande inslag

Boverket och Movium (2005, s. 70) har specificerat förslag på olika inslag som bidrar till givande platsupplevelser och rika lekvärden.

Särskilda lekvärden

- Vegetation
- Samlingsplatser
- Lekredskap
- Skapande
- Konst

(Boverket & Movium 2005, s. 70)

Slitageålig vegetation och växter som ger frukt och bär bidrar till lekupplevelsen. Vintergröna växter är till glädje för både barn och djurliv. Med dessa kan gröna rum erbjudas även vintertid. Starka grenfärger bidrar också med visuella kvaliteter under den kalla årstiden.

Även uppvärmda sittplatser, vindskydd och möjligheten att samlas runt en eld kan vara särskilt värdefulla på vintern. Äldre barn bör erbjudas platser där de kan betrakta andra och själva synas. Sittytor kan kombineras med inslag som uppmuntrar rörelse och socialt samspel.

Plats för dans och musik ger barn och unga utrymme för estetiska uttryck. Sand och annat löst material som låter barnen skapa och bygga stimulerar kreativiteten. Konstnärliga installationer bidrar med liv och karaktär.

Lekutrustning som uppmuntrar rörelse såsom att hoppa, balansera och klättra uppskattas överallt. Naturmaterial i form av stubbar, stockar och natursten utgör äventyrliga inslag som kan användas till balanslek. Många små, varierade lekredskap som placeras i vegetationsytor innebär fler lekvärden än en stor multifunktionell lekställning (a. a.).

Hinder i leken

Typiskt för utomhusleken beskriver Lenninger och Olsson (2006, ss. 25) som cirkulerandet över lekytan, under vilket barnen testar saker med kroppen och utforskar element som fångar deras uppmärksamhet. För barnen handlar det om att

ta tillvara och göra det mesta av de situationer som uppstår. Ett vanligt hinder på en lekyta är de staket som anläggs för att, ofta med säkerhet i åtanke, dela in den i olika funktioner (a.a.). Dessa riskerar att stoppa upp flödet i utomhusleken och reducera den till lekredskapens avsedda tillämpningar. Att istället låta markmaterial markera övergångar mellan rum är fullt tillräckligt. På så sätt kan barnen obehindrat röra sig in i och ut ur leken samt mellan olika lekar.

Mårtensson beskriver en stor skillnad i barns spontanitet mellan lekmiljöer som erbjuder rikliga stimulerande inslag och de som inte gör det (a.a., ss. 26). I varierade lekmiljöer växlar barnen fritt mellan olika aktiviteter och redskap utan att bekymra sig för om något går förlorat på vägen. När så sker kan eftersökandet efter det förlorade bli till en del av leken, eller till en helt ny lek. I torftiga lekmiljöer blir istället de inslag som finns så viktiga för barnen att de klamrar sig fast vid dem, snarare än ger sig hän åt spontan, fri lek.

Trygghet och stimulans

För barn antar omgivningen och dess inslag enorma proportioner, menar Mårtensson, och intrycken av det de upplever blir väldigt starka (Norén-Björn et al. 1993, s. 24). Några träd bildar i ett barns ögon en hel skog och en gräsplätt blir till en vid savann. För att barnet ska kunna känna trygghet och orientera sig i en miljö är därför platsens tydlighet och förekomsten av begripliga detaljer viktiga. Indelningar i nischer underlättar för att känna igen och förstå omgivningen, och ger ro nog att våga utforska nya delar.

Samtidigt är det lika viktigt att platsen upplevs som stimulerande. En miljö som är för enkel blir snabbt tråkig. Barn måste erbjudas utmaningar och omgivningar som inspirerar till nya upptäckter och erfarenheter. Hon förklarar:

”Barnet söker en balans mellan trygghet och utmaning i varje miljö. Det yngre barnet finner detta inom ramen för en plats; ett buskage, sandlådan eller uteplatsen. Efterhand som barnets inre verklighet får en fastare struktur måste det ge sig av för att upptäcka nya miljöer och nya utmaningar. ’Steg för steg eller plats för plats’ erövrar barnet uteplatsen vid bostaden, kvarteret, parken med dammarna, ödetomten på vägen till skolan osv” (Mårtensson i Norén-Björn et al. 1993, s. 25).

Säker spänning

Andersson skriver att utmanande lekmiljöer är en nödvändighet ur säkerhetssynpunkt (Norén-Björn et al. 1993, s. 100). Hon menar att säkerhet och stimulans är intimt sammankopplade, och förklarar att en miljö som erbjuder ringa spänning blir farlig i sig, då det lockar barnen att söka sig till mer utmanande platser som kan rymma oanade risker.

Fysiska utmaningar

Andersson pekar på vikten av att utemiljön tillgodoser barns starka behov av rörelse och att pröva sina fysiska förmågor (a.a.). Barn ska alltid ha tillgång till nya utmaningar och upplevelser att längta till. Av stor betydelse är variation i svårighetsgrad. Det låter barn av alla åldrar och förmågor inspireras, stimuleras och jämföra med sina tidigare prestationer.

Enligt Boverket och Movium (2015, ss. 86) står fysiska utmaningar i form av kalkylerbart risktagande inte i motsättning till en säker lekmiljö. Liksom Mårtensson och Andersson betonar de vikten av balans mellan säkerhet och spänning.

Kalkylerbart risktagande

Boverket och Movium (a.a.) hänvisar till artikel 31 i barnkonventionen som fastställer att barn har rätt till lek (FN 1989) och menar att samhället har ett ansvar att säkerställa att barn erbjuds fysiska utmaningar med kalkylerbart risktagande, även om det kan resultera i blåmärken och skrubbsår. Det är en del i att testa och utveckla sin fysiska förmåga, något som är en stor drivkraft i leken.

Hansen Sandseter (2007 ss. 237-252) har forskat på de utmaningar som ryms i leken, och redogör för en studie i vilken hon på förskolor undersöker det kalkylerbara risktagandet i syfte att dela in det i kategorier.

Hon sammanställer sex kategorier med tillhörande underkategorier av kalkylerbart risktagande.

Kalkylerbara risker

Höjder
balansera, hoppa, klättra

Fart
springa, glida, gunga

Verktyg
knivar, yxor, rep

Element
eld, vatten, is

Närkamp
brottas, slåss, fäktas

Komma bort
gå vilse, gå på upptäcktsfärd,
leka i okända miljöer

(Hansen Sandseter 2007 ss. 237-252)

Platsunika kvaliteter

Heurlin-Norinder (2005, ss. 135) framhåller också hon den drivkraft barn känner inför att testa på saker och utmanas. Hon hävdar att den viktigaste egenskapen i barns utemiljö är dess orienterbarhet och att där finns inslag i omgivningen som sticker ut och på så vis fungerar som riktmärken. Hon menar att ju mer ett barn känner igen sig i en miljö, desto tryggare känner barnet sig. Det fungerar också omvänt. Ju tryggare ett barn känner sig, desto mer och längre bort vågar barnet utforska och lära känna sin omgivning.

Naturvärden

Enligt Boverket och Movium (2015, ss. 59-65) utgår en väl gestaltad utemiljö från platsens inneboende egenskaper och dess interaktion med omgivningen. Terräng med vegetation och höjdskillnader i den befintliga miljön är särskilt beaktansvärda kvaliteter att ta hänsyn till och bevara vid utformning av barns utemiljöer. Kontakten med naturen kan förstärkas med hjälp av inslag såsom vegetation och konstruktioner.

Skogspartier och ängsmark med etablerad växtlighet och djurliv fyller en pedagogisk funktion och erbjuder naturkaraktärer som är svåra att efterlikna med planteringsytor. Nyplanterade växter kan dessutom vara svårreplanterade i lekmiljöer på grund av den höga slitagenivån och det tar ofta lång tid innan de kan nyttjas till lek.

Exempel på vegetation med särskilt höga lekvärden är träd med lågt sittande grenar, flerstammiga träd, buskar med slitstarka grenar och täta buskage. I breda och täta buskage kan barn skapa egna platser och leka med det lösa materialet.

Omväxlande topografi erbjuder möjligheter att förstärka rumsstrukturer och lockar till fysiska utmaningar. Nivåskillnader i form av slänter, murar, utkiksplatser och lågpunkter är tillgångar som uppmuntrar rörelse och bidrar med varierande mikroklimat.

Leklandskap

Liksom Boverket och Movium poängterar Harvard vikten av att nyttja en plats inneboende lekvärden (Lenninger & Olsson 2006, s.142). Genom att lyfta dess befintliga kännetecken förstärks platsens själ. Harvard påpekar emellertid att dagens säkerhetsföreskrifter många gånger hämmar utformningen av lekmiljöer. Hon menar att de resulterar i en formbundenhet och att de försvårar integrerandet av lekredskap i naturen.

Schytte ser också kritiskt på standardiseringen av barns utemiljöer (a.a., ss. 101). För att motverka den föreslår han att fler lekplatser utformas med platsernas befintliga egenskaper i åtanke. Han anser att gestaltningen av en lekmiljö ska utgå från platsens unika kvaliteter. Att låta lekmiljön präglas av dem resulterar i en mer omväxlande utemiljö och erbjuder barn fler upplevelser och mer spänning.

Schytte skulle gärna se mer löst material och andra flexibla inslag som ger barnen möjlighet att själva påverka platserna, och betonar vikten av nonfigurativa inslag i lekmiljön som ger utrymme åt fantasi och egna tolkningar.

En ökad konstnärlighet vid val av form och material skulle bidra ytterligare med spänning till lekplatserna, särskilt där stort fokus läggs vid inslagens koppling till omgivningen. Han förordar leklandskapen, det vill säga lekplatser där lekutrustningen är integrerad i eller underordnad landskapet. Exempel på sådana är naturlekplatser.

Lek i natur

Det finns många definitioner för vad en naturlekplats är. Enligt Schytte räcker det inte med att anlägga traditionella lekredskap uppbyggda av naturmaterial. Han menar att en äkta naturlekplats är en plats som uppmuntrar barnen att leka i naturen och därmed erbjuder dem autentiska naturupplevelser. Ingår i begreppet gör också att miljön bjuder på omfattande flexibelt material. Det mest mångsidiga och omväxlande lekmaterial som finns, förklarar han, är det som naturen och dess skiftningar tillhandahåller.

Barnens naturupplevelser

Mårtensson menar att inslag av natur ofta har en betydande roll när ett barn beskriver sin boendemiljö (Norén-Björn et al. 1993, s. 22). Aktiviteter som att plocka frukt och bär, ta hand om djur och utforska naturmiljön gör starkare intryck på barn än på vuxna. Samhörigheten med naturen verkar också mer uppenbar för ett barn än för en vuxen.

Precis som leken rymmer uppsluppen glädje, vilt spring och intensivt fantiserande, inbegriper den också avkoppling och vila, stilla betraktelse och begrundande (a.a., s. 31). De fridfulla stämningar som naturen kan framkalla tar barnen vara på, och liksom vuxna söker de sig till naturmiljöer för att varva ner. Den fysiska miljön och de beskafterheter som naturen erbjuder är avgörande för att nå dessa tillstånd av återhämtning.

Eftersom naturmiljön inte har programmerats och förutbestämts av någon annan är den dessutom mer tillåtande för barnens egna uttryck. Där kan de ta omgivningen i anspråk och forma den på sina egna villkor, och därmed leka mer fritt. Hon förklarar:

"Att naturen växer och förändras ger den en mångtydighet och variation som inspirerar barn att själva skapa. Bejakande tar de vara på vad de hittar, även om vuxna tycker det mest är smuts; jord, glasspinnar, lera, kaninlortar, pinnar och stenar. Naturen är formbar och där kan barn i alla åldrar hantera ting på ett friare sätt och direkt se de förändringar de åstadkommer. Redan det lilla barnet behöver känna att det kan påverka saker i sin omgivning. Att bemästra kan för det minsta barnet handla om att flytta ett löv från en plats till en annan, för det större barnet att bygga en koja" (Mårtensson i Norén-Björn et al. 1993, s. 23).

Natur för de minsta

Granberg (2000, s. 12) menar att naturen är en oändlig källa till kunskaper, särskilt för små barn som lär sig om omvärlden genom sinnena - de tittar, känner, smakar, lyssnar och luktar. Små barn bekantar sig med omgivningen genom att noga undersöka allt som fångar deras uppmärksamhet, såsom djur, växter, jord, vatten, snö och is.

Vatten med dess levande egenskaper är ett särskilt utvecklande lekmaterial (a. a., ss. 21-23). Vattnets mångsidighet och underhållningsvärde frammanar djup koncentration vilken vittnar om lustfyllt lärande. En liten vattenpöl kan framkalla

en nyfikenhet och glädje som får barn att ihärdigt återkomma så snart tillfälle ges. Vattnet kan lekas med i det oändliga. Barn kan bearbeta det med händerna eller olika redskap, undersöka vilka föremål som sjunker och vilka som flyter och vilka föremål och appliceringstekniker som får vattnet att skvätta minst respektive mest. De kan sjösätta fartyg i form av löv, pinnar och andra naturmaterial, blanda ner sand, jord, lera, och så vidare. Vatten erbjuder ändlösa möjligheter till lek och lärande.

Sand är ett annat utmärkt lekmaterial (a.a., ss. 20). Det låter barn i alla åldrar skapa i det oändliga. I sand kan barnen måla och skriva, ta fram skulpturer med hjälp av formar eller med bara händerna, gräva hål och kanaler där regnvatten samlas, resa byggnader och berg och gestalta hela landskap.

Hviid, som har arbetat med konstnärlig verksamhet för barn, betonar också hon sandens stora lekpotential (Lenninger & Olsson 2006, ss. 150). Hon menar att sanden aktiverar en fantastisk kreativitet och ser på sandleken som interaktiv konst. Att det som formas är förgängligt är en del av leken; barnen skapar för stunden.

Liksom Granberg är ett av Norén-Björns (et al. 1993, ss. 61) råd om hur förskolegårdar bör utformas för att främja barns utveckling att det bör planeras för vatten. Hon menar att lek med regnvatten ska främjas men att särskilt små barns vattenlek ska kunna övervakas. Vidare anser Norén-Björn att där också ska planeras för eld. Det

ska finnas möjlighet att laga mat och under den kalla årstiden ska barnen kunna samlas runt en värmande brasa.

Därtill rekommenderar hon att locka fåglar och insekter till lekmiljön, då dessa bidrar med härliga läten och intressanta skådespel som inspirerar till lek och kreativitet (a.a., s. 65). Genom att bevara naturens olika inslag, från myrstackar och mossor till ruttnande stubbar och lerdiken, ges barnen tillgång till ett rikligt djurliv.

Vikten av vegetation

Enligt Boverket och Movium (2015, s. 66) är tillgång till vegetation en avgörande komponent för att skapa omväxlande och levande utemiljöer. Platser rika på växtlighet gynnar biodiversiteten och djurlivet samt ger årstidsvariationer och sinnesintryck som har både pedagogiska och hälsofrämjande effekter. Vegetation såsom täta buskage och flerskiktade naturplanteringar utgör mycket betydande lek- och vistelsemiljöer, menar de. Växtlighetens täta bryn låter barnen avskärma sig från omgivningen och forma sina egna världar.

Lindberg förklarar att naturlig grönska är viktigt för att skydda barn mot solens strålning och värme (Johansson 2019). Det är en allt viktigare fråga vartefter att klimatet blir varmare. Kroppens värmereglering är inte fullt utvecklad hos barn och det är inte heller den kognitiva förmågan att fatta aktiva beslut att leka i skugga. Den bästa skuggan står träd för eftersom de inte blir varma på samma sätt som exempelvis parasoll och segeldukar. Träd är dessutom mer hållbara.

Självständighet i vuxennärvaro

Olsson Lieberg (2006, s. 2) skriver att den ökade vuxennärvaron i barns tillvaro alltmer inskränker deras rörelsefrihet och hämmar deras utveckling till självständiga individer. Hon menar att det därför är viktigt att utemiljöer utformas så att de kan hitta rum att vistas i på sina egna villkor, där de kan få vara för sig själva och finna både lek och vila.

I solbelysta buskage kan många olika sorters lekar ta plats, skriver Mårtensson (Norén-Björn et al. 1993, ss. 23). Där uppstår ofta behagliga mikroklimat och bland upptrampade stigar och hålor som bildar olika rum kan varaktiga fantasilekar och djupa samtal samsas med vild rörelselek. Yngre som äldre, pojkar som flickor kan leka enskilt eller tillsammans i både små och stora grupper. Inne bland buskarna infinner sig känslan av att vara långt borta. Där kan barnen gömma sig och skapa en egen värld, avskild från allt utanför. Möjligheten att kunna gömma sig och sina saker är ett tecken på en god lekmiljö.

Enligt Mårtensson är barn mer vaksamma på risker i naturmiljöer än i anlagda miljöer. Naturens oregelbundna struktur och skiftningar gör barnen mer uppmärksamma och de uppfattar bättre tecken på fara.

Samtidigt betonar hon vikten av vuxennärvaron i naturen. Många barn är beroende av vuxnas initiativ för att komma ut i skog och mark. Nära tillgång till naturmark är inte heller en garanti för att barn ska våga eller vilja vistas där, om

inte en vuxen först visar vägen. Bristande vuxenengagemang riskerar att leda till en uppfattning om naturen som något främmande och oväsentligt. Vuxennärvaron är därför en betydande faktor för att barnen ska kunna ta naturen till sig.

Där det händer

Olsson Lieberg (2006, s. 2) understryker betydelsen av att erbjuda barn utemiljöer där människor är i rörelse, det vill säga, där det händer saker. Hon menar att barn nog upplever dagens standardiserade, förutsägbara lekredskap som alltför snabbt färdigutforskade vilket resulterar i behov av stimulans från annat håll. Hon tar upp ett exempel från ett radhusområde där barnen, till skillnad från förr då de lekte på lekplatsen, sedermera övergått till att leka på gatan. Där det verkliga sociala livet utspelar sig finns det utmaningar, och i utmaningar finner barnen stimulans.

Orienterbarhet främjar möten

Enligt Heurlin-Norinder (2005, ss. 135) är en av de viktigaste funktionerna hos barns närmiljöer att de ger barnen förutsättningar att träffa olika människor. Varierande interaktioner erbjuder mångfacetterade upplevelser vilket låter barnen utveckla en bred social repertoar. Därmed stärks deras sociala trygghet och de växer lättare in i det samhälleliga sammanhanget.

Orienterbarhet och meningsfulla platser är avgörande för att utemiljön ska främja barns sociala gemenskap (a.a.). Möjligheten att orientera sig ger barnen en trygghet som är nödvändig för att de ska våga utforska nya platser och på så vis träffa nya människor. Att upptäcka nya miljöer och utsätta sig för främmande sociala situationer är sätt för barnen att utvecklas och lära sig om omvärlden och sig själva.

Stimulerande interaktion

Gehl (2010, ss. 19-25) har undersökt vilka egenskaper som gör en utemiljö tilltalande för och därmed främjar möten mellan människor. Han delar in de sociala interaktionerna i passiva, aktiva och planerade.

Att betrakta och lyssna på de människor som rör sig i omgivningen är den vanligaste formen av interaktion och den som Gehl kallar passiv. Aktiva kontakter är de oförutsägbara möten som uppstår, såsom spontana hälsningar, småprat och lek. Förbestämda träffar och evenemang tillhör de planerade.

Av dessa tre kategorier är det de passiva interaktionerna som mest direkt påverkas av landskapsarkitekturen och de är till stor del beroende av att den erbjuder inbjudande miljöer där möten kan uppstå. Det är av stor betydelse att den passiva kontakten tas hänsyn till vid planeringen av offentliga rum då den utgör en väsentlig del av det sociala livet i dessa och en grund för aktiva och planerade interaktioner.

Den passiva kontakten är också något väldigt tillfredsställande för oss människor. Vi får ut mycket av att observera andra. Beteenden, ansikten och färger slutar aldrig att variera och stimulera. Det är ett intresse som följer oss genom hela livet. Som barn leker vi där andra människor är i rörelse och som äldre intar vi bänkar och följer därifrån det liv som utspelar sig (a. a.).

Goda sittplatser

Olika faktorer påverkar hur länge människor vill vistas på en plats, och därmed också förutsättningarna för social interaktion. Gehl (a. a.) förklarar att en av de viktigaste egenskaperna är att där finns inbjudande sittplatser. Sådana finns ofta utmed rummets ytterkanter, vilka erbjuder behagliga mikroklimat, skydd i ryggen och goda utblickar. Möjligheten att sittandes betrakta såväl den fysiska omgivningen som människor i rörelse är viktig. Utöver människor är vatten, träd och blommor särskilt attraktiva inslag att blicka ut över.

Vad som också påverkar i vilken omfattning och på vilket sätt en sittplats används är sittmöblernas bekvämlighet och placering (a.a., ss. 137-143). Medan barn och unga är mindre kräsna vad gäller design, är det för vuxna ofta avgörande att där finns ryggstöd och armstöd för att de ska vilja sitta längre stunder, och många gånger en förutsättning för att äldre överhuvudtaget ska slå sig ner. Att det vid utformning och materialval har tagits hänsyn till sittmöblernas temperatur- och vattenavvisande egenskaper är också faktorer som spelar in.

Hur väl sittmöblerna främjar konversationer med de som sitter intill är en fråga om deras placering i förhållande till varandra (a.a., s. 155). Där rekommenderar Gehl att sätta samman bänkar med en lätt öppen vinkel, vilket öppnar för ett val mellan samtal och avstånd.

Helhetsupplevelse

En annan betydande förutsättning för interaktion i offentliga utemiljöer är att där finns rikligt med attraktiva gångstråk och utrymme för rekreation (a.a., ss. 176-178). Klimatet är också en viktig faktor, liksom kvaliteten på den anlagda miljön. Välplanerade utemiljöer är säkra och förser fotgängaren med attraktiva sittplatser, visuella kvaliteter, lagom stora rum och skydd.

För att skapa en tilltalande utemiljö är den visuella helheten viktig (a.a.). Att i planeringen ta tillvara de inneboende egenskaperna och att låta den estetiska karaktären gå väl ihop med de praktiska funktionerna resulterar i en övertygande helhet som människor dras till. När de för platsen särskiljande kvaliteterna framhävs och utformningen anpassas efter de olika mikroklimaten, blir platsupplevelsen mer tillfredsställande. Gehl betonar också höjdskillnadernas värde. För såväl den som promenerar som den som stilla betraktar omgivningen är ett kuperat landskap stimulerande.

Noga uttänkt design och genuina material är kvaliteter som, om de kopplas samman till platsernas funktion, bidrar ytterligare till helhetsupplevelsen (a.a.). Behagliga sinnesintryck, såsom vackra vyer och tilltalande texturer och dofter, är värdefulla i sig. Utemiljöer där funktion och estetik är kvalitativa och väl sammanflätade har förutsättningar att utgöra goda mötesplatser för både vuxna och barn.

Sammanfattning

Vad är en god utemiljö för barn?

- Naturnära
- Nära hemmet
- Platsintegrerad
- En god mötesplats
- Rik på vegetation
- Lättorienterad
- Utmanande
- Påverkbar
- Varierad
- Rofyll
- Stor

REFERENSOBJEKT

Himmelhøj naturlegeplads • Azaleadalens naturlek • Påskbergsskogens naturlekplats • Sammanfattning

Hur kan befintliga naturmiljöer utvecklas för att främja barns naturvistelse?

Figur 2. Lekvänlig landskapskonst i vidsträckt natur kantad av industriområde och nybyggda flerbostadshus på Himmelhøj naturlegeplads.

Himmelhøj naturlegeplads

På gränsen mellan storstad och dansk natur i Naturpark Amager i södra Köpenhamn ligger Himmelhøj naturlegeplads (Lenninger & Olsson 2006, ss. 102-104). Det är ett platt och vidsträckt natur- och rekreationsområde bitvis omgärdat av nybyggda bostadsområden och med stadens industribyggnader skymtandes i horisonten. Det var Bonanno som år 2004 tog fram de uppseendeväckande och av omgivningen inspirerade konstinstallationerna på naturlekplatsen (se figur 2). Dessa utgörs av tre i landskapet spridda rumsbildande inslag sammansatta av naturmaterial. Alla tre rymmer en eldring och sittplatser. Installationerna klassas inte som lekutrustning, utan som landskapskonst, men de är mycket lekvänliga (se figur 3).

Figur 3. Lekvänliga trampstenar leder in till Amagerarken som passande nog ligger i en sank del av området.

Amagerarken

Installationen Amagerarken har den yttre formen av ett träskepp. Storleken gör att den syns på håll och väcker nyfikenhet. En öppning finns på vardera sidan av skrovet, och framför öppningen som vetter mot naturparkens entré i norr ligger stenblock som leder besökare in genom öppningen och som ger en förning om vad finns på insidan (se figur 4). Marken under stenarna är blöt och lerig, och själv väljer jag att gå på stenarna för att inte bli alltför smutsig, men många små skoavtryck i leran vittnar om att det är en uppskattad kvalitet hos platsen. Skeppets insida rymmer en stenformation uppför vilken besökare kan klättra eller gå längs en spiralformad stig. Högst upp på stenformationen finns en eldring. I fören respektive aktern låter en bred trätrappa besökare att gå upp och se ut över relingens kant och ta in den vidsträckta utsikten.

Figur 4. Installationen Amagerarken väcker nyfikenhet då insidan bara går att ana utifrån.

Insektskoven

En gångväg av stensmjöl leder besökare vidare till Insektskoven. Placerad på en höjd utgör installationen av uppräta stammar en skarp kontrast till det flacka landskapet (se figur 5). Stammarna är kolsvarta som efter en brand och på några växer murgröna. De står inom formen av en cirkel och i mitten öppnar sig en rund glänta där en eldring och några stenblock är placerade. Trots att det mellan stammarna är öppet åt alla håll är där en tydlig rums känsla och att ta sig fram mellan dem påminner om att gå i en labyrint. Nedanför höjden på andra sidan av installationen står ett bänkbord under några vildvuxna träd. Där går stensmjölgången vidare mot installationen Ildstedet (se figur 6).

Figur 5. Det visuella intrycket av Insektskovens förkolnade trädstammar förstärks av dess placering på en höjd.

Figur 6. Från Insektskoven leds besökare vidare till installationen Ildstedet vilken ramas in av stora klättrvänliga stenblock.

Ildstedet

Den tredje installationen, Ildstedet, ligger vid gångvägens slut. Den utgörs av massiva stenblock i olika storlekar som placerats i tre cirkelformationer, så att de tillsammans med mark av kullersten bildar tre olika stora rum med gemensam mittpunkt (se figur 7). Från informationstavlor förstår jag emellertid att installationen tidigare innefattat delar som på senare tid tagits bort. Där går att se att det utanför stenblocken i en ytterligare cirkelformation förut har legat stora rotvältor med stammarna pekandes utåt, som solstrålar, längsmed marken. I det numera mer öppna rummet står ett bänkbord och liksom vid de båda andra installationerna finns där i mitten en eldring.

Figur 7. Ildstedet utgörs av stenblock i olika storlekar som placerats i cirklar vilket ger känslan av flera rum i rummet.

Förskollärarens upplevelse

Mot slutet av mitt studiebesök har jag turen att träffa på en grupp barn och pedagoger från en närbelägen förskola. Jag ser på avstånd när de anländer till platsen. Det första de gör är att inta Insektskoven där barnen springer omkring en bra stund i vad som verkar vara vild extas. Därefter landar gruppen under de vildvuxna träden intill installationen där de uppehåller sig under resten av mitt besök. När jag går förbi hamnar jag i ett spontant samtal med en förskollärare om barnens och pedagogernas upplevelse av platsen.

Förskolläraren berättar att barngrupperna stortrivs på naturlekplatsen och att det är den stora tillgången på just natur som gör dem så entusiastiska. I naturmiljön, förklarar han, bryr de sig inte om leksaker, de är ointressanta. Medan vi betraktar två av barnen som med varsin pinne ser ut att hugga ved förklarar han att barnen hellre leker med det lösa naturmaterial de hittar på platsen, som de själva kan ge ett syfte. Det uppmuntrar dem att tänka själva och att få utlopp för och utveckla sin kreativitet, något han betonar vikten av.

Han förklarar vidare att hela naturlekplatsen är omåttligt populär, att ingen del är mindre uppskattad. Där tillbringar barnen i regel mycket tid vid samma plats, exempelvis en dunge eller ett fält, innan de rör sig vidare. Det är ett tydligt tecken på en god lekmiljö. Leken präglas ofta starkt av naturens specifika karaktär, berättar han, och de våta partierna och vattenpölarerna tillför höga lekvärden till platsen (se figur 8).

Jag frågar honom om säkerheten och hur pedagogerna arbetar kring det, exempelvis vid stenformationen i Amagerarken. Han menar att såväl de andra pedagogernas som hans egen syn på saken är att barnen behöver få utmana sig själva. Annars, förklarar han, riskerar deras utveckling att hämmas. Det, om något, vore farligt för dem. Barnen vill själva få kunna ta risker, och möjligheterna till risktagande är enligt förskolläraren en betydande del av Himmelhøjs stora lekvärde.

Det enda som, enligt förskolläraren, är mindre bra med platsen är att naturområdets storlek har minskat i samband med att ett nytt intelligande bostadsområde har anlagts. Han berättar att det öppna landskapet tidigare varit enormt och att barnen då kunnat, som han uttrycker det, "really go wild". Barn behöver mer av naturupplevelser än de får tillgång till idag, förklarar han, såväl för deras personliga utveckling som i rent pedagogiska syften.

Många barn som han träffar känner till mycket om bilar och vet precis hur de ska använda en smartphone, men det finns de som inte vet varifrån mjölk kommer eller ens vad en ko är. Enligt förskolläraren är det avsaknaden av naturmiljöer, och påföljden att barn idag inte kommer i kontakt med dessa, som har orsakat glappet i kunskap. Det är därför hans önskan att det i samband med stadsplanering börjar tas större hänsyn till barns tillgång till naturmiljöer.

Figur 8. Det flacka och bitvis sankta naturområdet rymmer både öppna vidder och bevuxna partier och är enligt förskolläraren en ändlöst stimulerande miljö för förskolebarnen att vistas och leka i.

Azaleadalens naturlek

Strax sydväst om centrala Göteborg ligger Slottsskogen som är en av stadens äldsta parker (Göteborgs Stad, 2019). På mark som historiskt nyttjats till jakt, fruktodling och bete finns idag ett kuperat rekreationsområde med öppna grönytor, naturskog, exotiska planteringar, en djurpark och många olika aktiviteter. I parkens västra del ligger Azaleadalens naturlek som är byggd med utgångspunkt i landskapet (se figur 9) och som bjuder in till lek och vistelse i samt lärande om naturen. Där finns också Barfotaslingan, en slinga som ska gås barfota för att öka den sinnliga upplevelsen av de olika markmaterialen.

Figur 9. En sittplats av oregelbundna naturstensblock invid skogen samspelar med naturkaraktären i Slottsskogen.

Lekplatsen

Naturlekplatsen är belägen i en bitvis skogsbeklädd sluttning som vetter mot ett stort gräsfält. Lekredskap i omålade naturmaterial samsas med färgglada, och där finns ett stort antal utspridda interaktiva informationsskyltar om olika djur (se figur 10). På höjden av sluttningen övergår lekplatsen i skog. En lång snirklande stock uppmuntrar besökare att ta leken vidare in i skogen, och där visar en stor koja tecken på naturlek.

Figur 10. Lekutrustning i olika former och färger varvas med redskap i obehandlade naturmaterial och informationstavlor.

Barfotaslingan

Två korta skogsstigar förbinder lekplatsen med Barfotaslingan. Den utgörs av en taktil stig som uppbyggd av diverse omålade naturmaterial leder besökare genom skogen (se figur 11). Tvärtemot den färgglada och väl synliga lekplatsen får de naturliga färgerna slingan att smälta in så pass väl i skogen att den ter sig i det närmaste svårupptäckt ända tills den beträds. Däremot är den liksom lekplatsen väl anpassad efter terrängen och erbjuder såväl mjuka lutningar som abrupta höjdskillnader. Slingan är anlagd med hänsyn till synskadade som kan följa den med hjälp av en rephandledare. Träflis, ändträ, stubbar, stockar, stenar, berg i dagen och grus är några av markmaterialen som bidrar till den sensoriska upplevelsen (se figur 12).

Figur 11. Över naturmaterial såsom stensplattor och grus leds besökare fram genom skogen på den slingrande stigen.

Figur 12. Likt träd som fallit tvärsöver och längsmed stigen, är trästockar ett av de underlag som bidrar till den taktila naturupplevelsen på den handledarförsedda Barfotaslingan.

Påskbergsskogens naturlekplats

Strax utanför de sydöstra delarna av Varbergs stadskärna ligger Påskbergsskogens naturlekplats. I ett stort och luftigt bokskogsområde omgärdat av villor och kedjehus uppfördes lekplatsen år 2013. Gestaltningen syftar till att inspirera till lek såväl med utrustningen som i den omgivande skogen (Varbergs kommun, 2019).

Påskbergsskogens naturlekplats är utformad nästan uteslutande i omålade naturmaterial. Den är därför så pass olik en traditionell lekplats att den på håll är lätt att missta för en samling naturinspirerade konstverk. Det mest utmärkande inslaget är en klätterinstallation som med sin ansemliga fallhöjd erbjuder spänning även för äldre brukargrupper (se figur 13). På marken finns en sandlåda med rullstolsanpassat sandbakkbord (se figur 14), balanslek av olika slag samt en ljudinstallation i form av ett metallrörsinstrument (se figur 15).

En grillplats placerad en bit in i den omgivande skogen (se figur 16) och en trampslinga som sträcker sig genom en planteringsyta bjuder in till olika naturupplevelser. Lekplatsen är uppdelad i olika rum och utöver bänkar finns där i den högre delen av terrängen integrerade sittytor vilka likt läktare erbjuder goda utblickar över lekplatsen och skogen.

Figur 13. En iögonfallande lekställning väcker nyfikenhet och erbjuder äldre barn utmaningar med kalkylerat risktagande.

Figur 14. I anslutning till lekställningen, som står på fallbark, finns sandlek med ett rullstolsanpassat sandbakkbord.

Figur 15. Scenliknande balansplattor och välljudande metallrör bjuder in till dans och musik i skogsbrynet.

Figur 16. En grillplats med väderskydd belägen ett stenkast in i skogen uppmuntrar till vistelse och lek i naturen.

Sammanfattning

Hur kan befintliga naturmiljöer utvecklas för att främja barns naturvistelse?

- Byggd utrustning kan genom medveten särprägel, inkluderande design och intresseväckande utformning både attrahera besökare till en plats, tillgängliggöra den för en bred brukargrupp och uppmuntra till utforskande av naturen
- Lekinstallationer i naturen, byggda eller i form av platseget naturmaterial såsom trästockar samlade till kojor, synligt placerade från stigar och anlagda vistelseytor, kan uppmuntra barn till vistelse i och interaktion med naturen
- Att gestalta med utgångspunkt i platsens inneboende kvaliteter kan ge många mervärden som berikar platsupplevelsen och stärker platsvarumärket i både liten och stor skala, och resulterar i en mångfald av platser som svarar till och stimulerar olika behov och preferenser
- Lekredskap i starka färger kan dra uppmärksamhet dels till en plats, men också från naturen och dess inneboende visuella uttryck - färg bör därför användas med eftertanke
- Gott om olika typer av rum och sittplatser, anpassade för olika behov och med intressanta och varierade vyer, kan bjuda in många olika brukargrupper att ta del av naturupplevelsen
- Den vilda och ostädade naturen, som för en vuxen kan te sig oordnad och smutsig men som för ett barn kan rymma en uppsjö av lekmöjligheter, kan kombineras med mer städade och ordnade inslag för att uppmuntra både stora och små till långvariga naturvistelser

KNARRÅSENS NATURLEKPLATS

Inventering • Analys • Program • Gestaltungsprozess • Förslag - Till skogs

Hur kan Knarråsens lekplats utvecklas för att inspirera till lek i naturen?

Figur 17. Knarråsens lekplats ligger i en glänta i utkanten av ett skogsområde som i väst avgränsas av en mindre bilväg.

Inventering

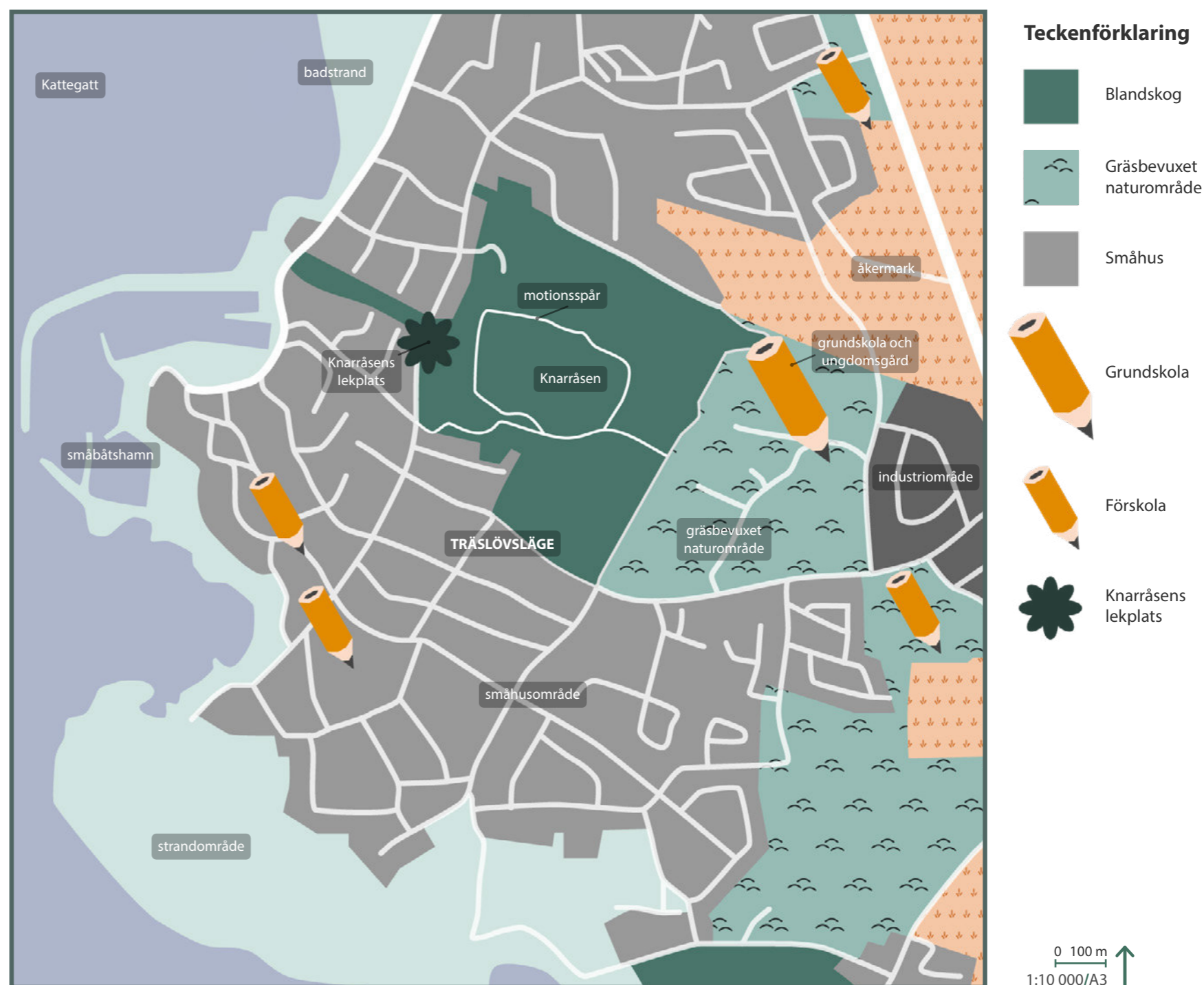
Inventeringen av Knarråsens lekplats har utifrån olika aspekter utförts och sammanställts under ett tiotal platsbesök. Studier av platsens sammanhang, utrustning och markmaterial, entréer och stråk, natur och vegetation, klimat, topografi och karaktärer har utgjort grunden till stora delar av förslaget.

Sammanhang

Drygt 250 meter från Kattegatts strandkant ligger Knarråsens lekplats (se figur 17) på gränsen mellan ett stort småhusområde och Knarråsen, en skogsbeväxt höjd mitt i stadsdelen Träslövsläge (se figur 18), ett fiskeläge beläget en halvmil söder om Varbergs stadskärna.

Många barn rör sig i området och där finns fyra förskolor. På andra sidan Knarråsen ligger en grundskola. Denna har en påfallande syntetiskt utformad skolgård bestående av mestadels asfalt och metall. Där ligger också en ungdomsgård. Från grundskolan och ungdomsgården kan barn och ungdomar via ett belyst motionsspår och skogsstigar på några minuter promenera över Knarråsen till lekplatsområdet.

Ett avlångt skogsparti utgör en grön korridor mellan Knarråsen och havet. Varbergs kommun önskar undvika en koppling mellan denna och lekplatsen. Gränsen för lekplatsområdet markeras i norr av en villaträdgård och i öst av en murlämning (se figur 19). Strax söder om lekplatsområdet planeras en bussvändslinga och i väst sträcker sig en lågtrafikerad mindre bilväg.

Figur 18. Situationsplan. Den skogsbeväxta Knarråsen är belägen mitt i Träslövsläge och omges mestadels av ett småhusområde vilket utgör merparten av stadsdelen. Ett vidsträckt gräsbevuxet naturområde ligger också i anslutning till skogen. I närheten finns även fyra förskolor och en grundskola.

Figur 19. En upptrampad skogsstig som tar sin början vid lekplatsområdets nordöstra gräns leder besökare över murlämningen och genom skogen upp till det belysta motionsspåret på Knarråsen.

Utrustning och markmaterial

I gläntan ryms lekutrustning av olika slag. Där finns en gungställning, en sandlåda, två fjädergungor, en lekvänlig grov trästock och en lekställning. Utöver ett öppet staket mot bilvägen finns där också ett elhus och utrustning i form av en papperskorg och ett bänkbord (se figur 20).

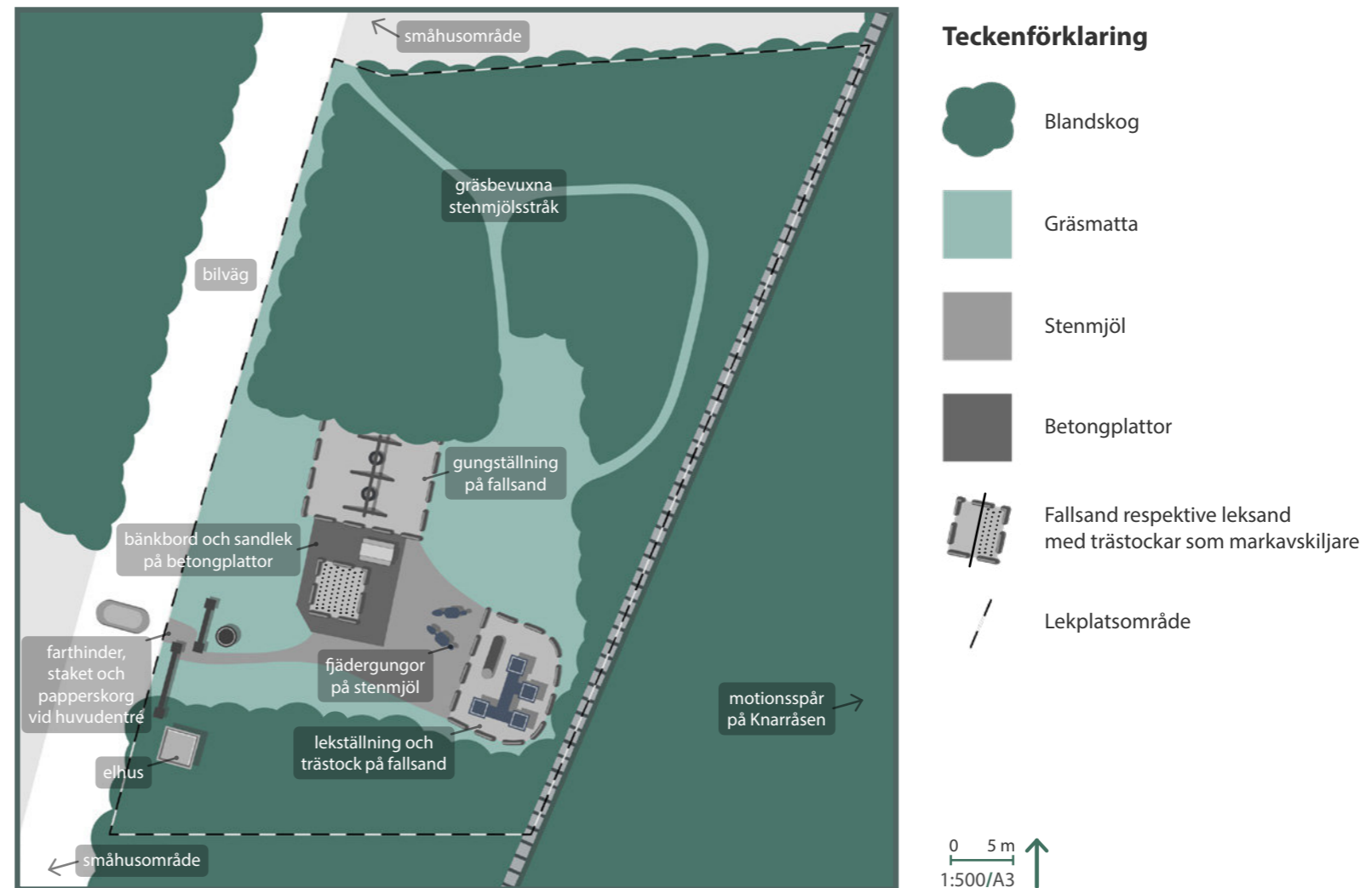
Gungställningen står på fallsand i den norra delen av gläntan. Söder om gungställningen ramar ett område av betongplattor in sandlådan. Det flyttbara bänkbordet står under platsbesöken på betongplattorna mellan gungorna och sandlådan. Papperskorgen står intill staketet vid bilvägen.

I det sydöstra hörnet av gläntan står lekställningen med rutschkana, tunnel och klätterlek på fallsand. Där ligger också den lekvänliga trästocken. Strax väster om lekställningen och stocken står de två fjädergungorna på stenmjöl.

Marken i gläntan täcks till stor del av stenmjöl och gräsmatta. Genom skogen i den norra delen av lekplatsområdet sträcker sig två gräsbevuxna stråk som från början sannolikt också de var av stenmjöl. Runt gungställningen och sandlådan samt mellan lekställningens fallsand och stenmjölet ligger markavskiljande trästockar.

Entréer och stråk

Lekplatsområdet har idag två entréer. Huvudentrén ligger i gläntans sydvästra del där den via det öppna staketet angränsar till bilvägen. Där är även ett farthinder anlagt och de få bilarna

Figur 20. Inventeringsplan, byggda element. I tillägg till lekutrustningen som utgörs av gungor, leksand, fjädergungor, en grov trästock och en lekställning, rymmer lekplatsen funktioner i form av ett bänkbord och en papperskorg.

som passerar märks knappt av. Det mest tydliga stråket på lekplatsområdet är det stenmjölsstråk som går från huvudentrén upp till lekutrustningen i gläntan (se figur 21).

I det nordvästra hörnet av lekplatsområdet finns en mindre entré från bilvägen som via de gräsbevuxna stenmjölsstråken tar besökare genom skogen till gläntan. Stråken, som då de är gräsbevuxna är förhållandevis otydliga, leder också till en skogsstig som vid lekplatsområdets

Figur 21. Det stenmjölsstråk som från huvudentrén leder besökare in på lekplatsen övergår i gläntan i en större stenmjölsyta som knyter samman platsens anlagda lek- och vistelseytor.

nordöstra gräns kopplar samman lekplatsen med skogen. Såväl den som ännu en smal skogsstig i sydöst leder upp till motionsspåret på Knarråsen.

Natur och vegetation

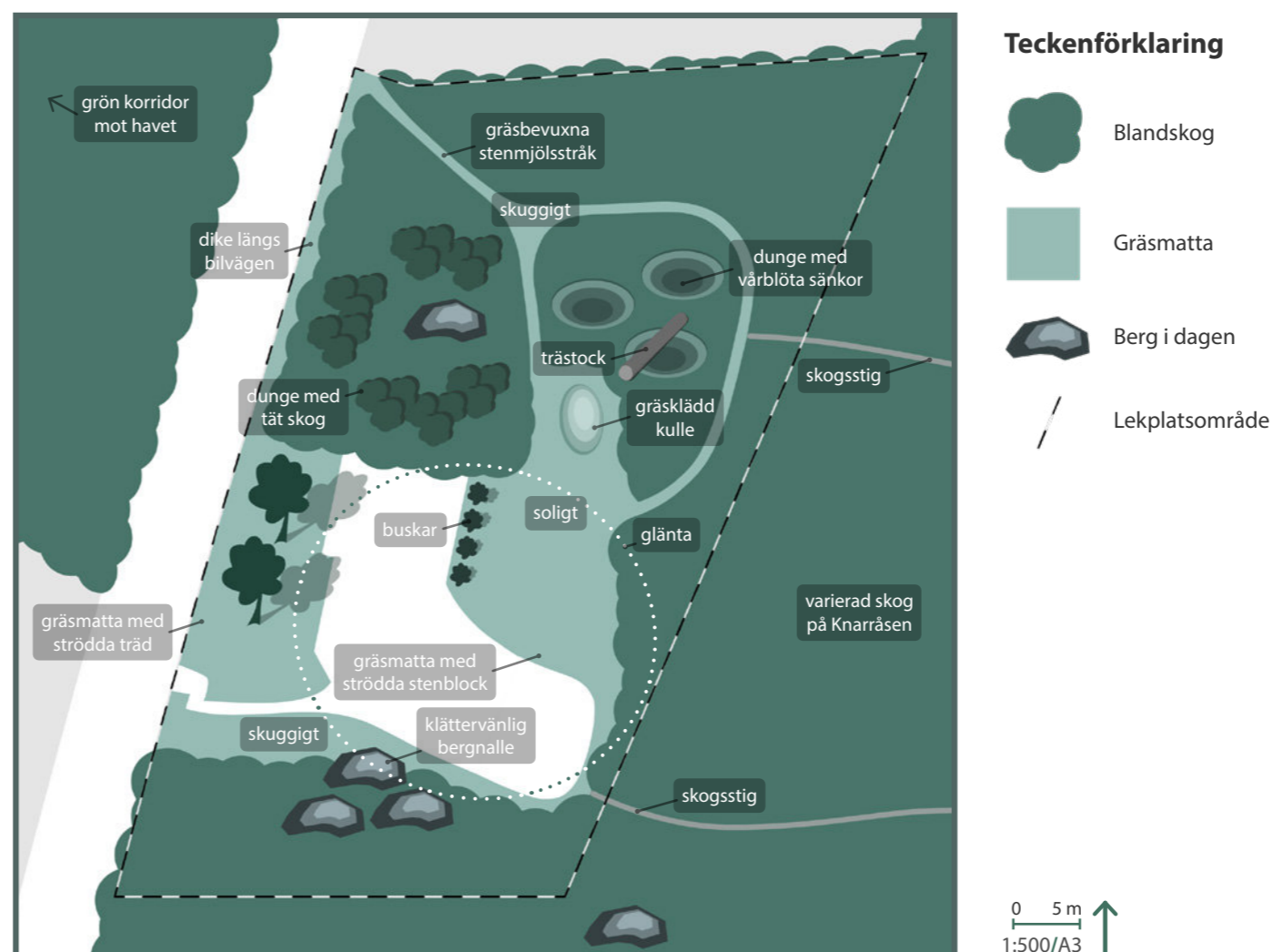
Lekplatsområdet är beläget i ett skogsbryn och omges från öst av kuperad blandskog. De gräsbevuxna stenmjölsstråken som stäcker sig genom lekplatsområdets norra del delar av två mindre dungar från den i övrigt sammanhängande skogen (se figur 22).

Dungen närmst bilvägen är mycket tätbevuxen och svår genomtränglig. I dess mitt ryms ett inslag av berg i dagen vilket öppnar upp ett mindre rum. Runt detta bildar vegetationen snåriga väggar av trädgrenar, buskar, sly och slingrande kaprifol.

Nordöst om gläntan invid en gräsklädd liten kulle står en mer luftig dunge med kraftigt vårblöta sänkor (se figur 23). Längs marken sträcker sig en trästock. På våren fylls sänkorna av vatten. När våren övergår i sommar framträder där istället rumsliga, leriga hålor.

I söder markeras övergången mellan gläntan och skogen på Knarråsen av en klättrvänlig bergknalle. Denna har en bitvis kal ytstruktur, som om någon åkt kana nedför berget, vilket kan tolkas som att den redan används till lek.

Mellan gläntan och bilvägen växer några strödda träd av tall, björk och sälg som skapar en genomsläpplig gräns mot vägen och en lätt

Figur 22. Inventeringsplan, natur och klimat. Lekplatsen rymmer variation i både naturinslag och mikroklimat. Skogen bjuder på kuperad terräng och vatteninslag. Gläntan erbjuder både sol och skugga och är vindstilla.

öppen rumslighet. Utöver dessa är vegetationen i gläntan sparsam. Där växer ett fåtal buskar i form av några tryn och en häggmispel. Här och där ligger stenblock i olika storlekar. Bakom luftiga trädkronor i sydöst göms en berghäll från vilken besökare i avskildhet kan blicka ut över lekplatsen.

Klimat

Träslövsläge kännetecknas liksom stora delar av västkusten av milda temperaturer och kraftig bläst. Lekplatsen är emellertid vindstilla tack vare den omgivande vegetationen.

Figur 23. Genom den vårlöta dungen sträcker sig en trästock av ett kullfallet träd över sänkorna och bjuder således in till nervkittlande balanslek.

Majoriteten av gläntan är solbelyst under dagen och särskilt solig är den norra delen. Riklig kvällssol faller utmed muren i öst. Längsmed gläntans södra gräns lägger sig emellertid skugga under stora delar av dagen även sommartid. Lätt till full skugga faller i skogspartierna i norr.

Topografi

Väster om lekplatsen sluttar småhusområdet nedåt åt havet i väst och i öst reser sig den skogsbeklädda åsen. Lekplatsområdet och dess närmsta omgivning sluttar lätt nedåt åt sydväst. I sydväst ligger således lekplatsområdets lägsta punkt. Dess högsta är på toppen av den klätternvänliga bergknallen, och bergknallens brant utgör lekplatsområdets skarpaste höjdskillnad.

Figur 24. Den lilla kullen ramas in av de gräsbevuxna stenmjölstråk som leder in till de vårbloä sänkorna.

Där gläntan angränsar till de vårbloä sänkorna reser sig den gräsklädda lilla kullen (se figur 24). Kullen avskiljer därmed visuellt den vårbloä dungens nedersta skikt från gläntan. Utöver sänkorna i den vårbloä dungen och den tätbevuxna dungens inslag av berg i dagen upplevs skogen i den norra delen av lekplatsområdet som flack. Längsmed bilvägen i väst går ett dike.

Karaktärer

Platsens olika delar rymmer olika karaktärer. Området vid gungorna känns, med dess rumsbildande väggar i form av den tätbevuxna dungen och de strödda träden utmed bilvägen, omfamnande och fridfull (se figur 25).

Figur 25. Träden mellan bilvägen och gläntan ger rumslighet och bidrar med en rofylld karaktär till rummet vid gungorna.

Betongplattorna i kombination med slitaget på sandlådan och bänkbordet ger ett dystert intryck. Fjädergungorna känns malplacerade och ger liksom den nedgångna lekställningen platsen en övergiven karaktär (se figur 26).

Murlämningen i öst bidrar med en kulturhistorisk prägel. Den döljs emellertid mestadels av skogsbrynet vilket bitvis är väldigt tätt och därmed får skogen att upplevas något svåråtkomlig (se figur 27).

Skogspartiet utmed villatradgården i den norra delen av lekplatsområdet upplevs halvprivat och känns därför en aning ogästvänlig. På de gräsbevuxna stråken genom skogen i norr är känslan av avskildhet påtaglig.

Figur 26. Placeringen av och slitaget på de olika lekenslagen ger en lekplats som saknar sammanhang och känns sorglig.

Figur 27. I det täta avlövide skogsbrynet går murlämningen nätt och jämnt att skönja.

Den tätbevuxna dungen känns sluten och, också den, avskild (se figur 28). De vårblöta sänkorna avger ett luftgt och förtrollat intryck (se figur 29).

Gläntans södra del är skuggig och frisk. Bergknallen utgör ett äventyrligt och dels dolt, dels utsatt inslag (se figur 30).

Den lilla kullen upplevs som ett lekfullt och utmanande inslag och liksom den norra delen av gläntan karakteriseras den av den rikliga solen (se figur 31).

Lekplatsområdet kännetecknas övergripande av tystnad och rofylldhet. Den gröna omgivningen bidrar med en lummig karaktär och småhusområdet har en trygghetsskapande verkan på platsupplevelsen.

Samtidigt är utrustningen gammal och nedgången, och där finns en klar brist på sammanhang mellan utrustningens utformning och placering.

Tillsammans med de gräsbevuxna stenmjösstråken resulterar det, trots den klippta gräsmattan och den öppna ytan, i ett övergivet och rörigt intryck.

Den ensliga karaktären förstärks av hur få besökare som verkar bruka platsen. Fastän att många barn rör sig i området har där under arbetets tiotal platsbesök endast vid ett tillfälle samtidigt vistats andra besökare på lekplatsen. Då uppehöll sig ett sällskap på två barn och en vuxen vid gungorna.

Figur 28. Ett stycke berg i dagen öppnar upp ett avskilt mindre rum inne den i övrigt tätbevuxna dungen.

Figur 29. Den vårblöta dungen rymmer om sommaren lerfyllda sänkorna vilka har potential att inspirera till fantasilek.

Figur 30. I söder utgör bergknallen en klättrvänlig och äventyrlig entré till fler äventyr i skogen på Knarråsen.

Figur 31. Området där gläntan i norr möter den gräsklädda lilla kullen är solbelyst även när gläntan i övrigt täcks av skugga från omgivande skog.

Analys

Utifrån inventeringen har en analys gjorts för att lyfta fram platsens egenskaper (se figur 32).

Rofylld omgivning

Småhusområdet, skogen och läget långt från större vägar skänker upplevd trygghet och lugn.

Behagliga mikroklimat

Platsens vindskyddade läge och solförhållanden ger behagliga mikroklimat. Gläntan rymmer soliga och skuggiga platser där de varierande ytorna med långvarig sol i norr, kvällssol i öster och nästintill full skugga i söder är särskilt värdefulla för att möta olika behov.

Mötesplatspotential

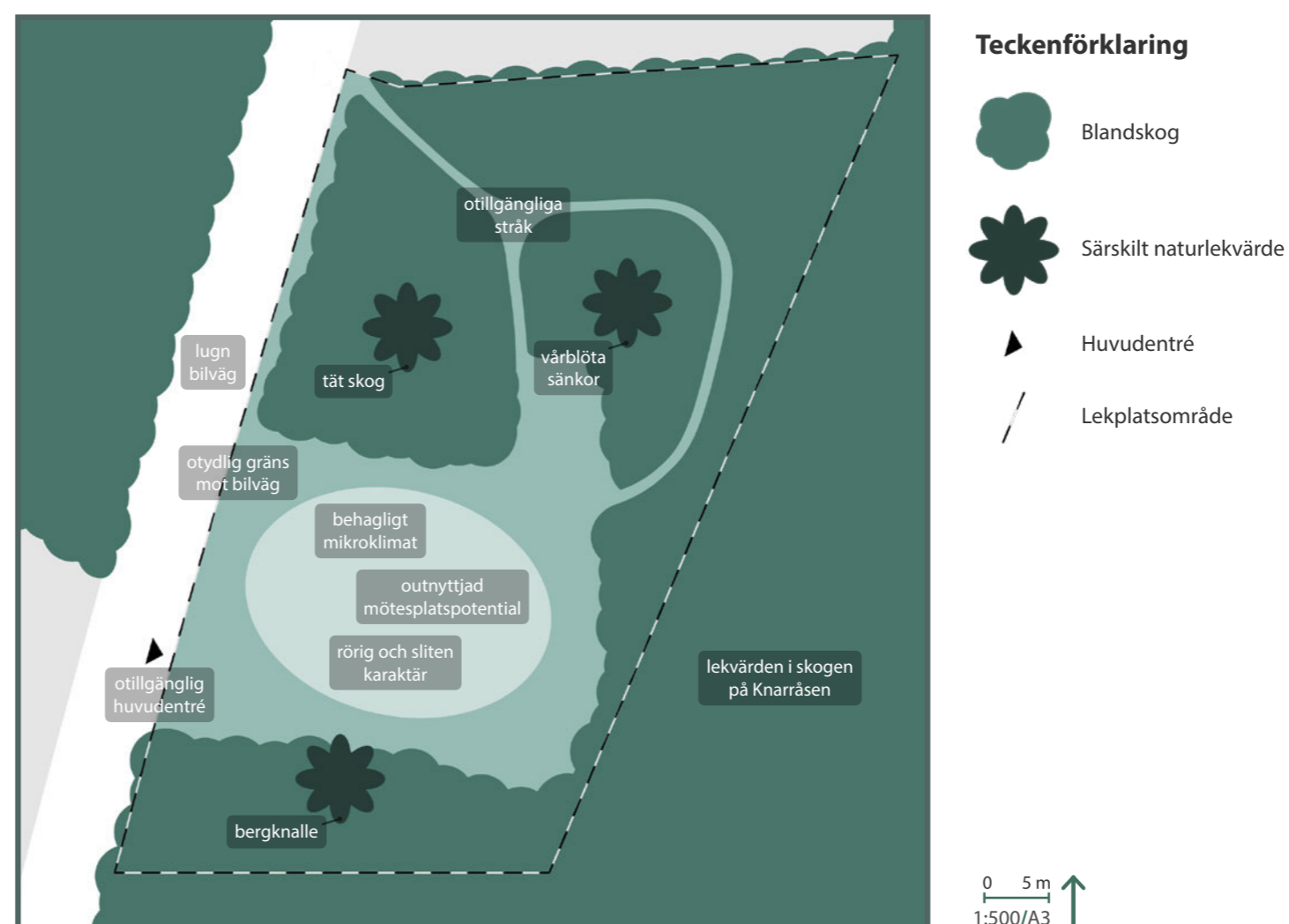
Skogen som omger gläntan skapar stark rumslighet och har potential att skänka gott skydd i ryggen åt sittplatser i skogsbrynet. Från dessa utgör gläntan en visuell mittpunkt och en möjlig samlingsplats (se figur 33). En siktlinje från mötet mellan de gräsbevuxna stenmjölsstråken i norr ner till gläntan ger en möjlighet att delta passivt i den senares sammanhang på avstånd från skogen.

Lekvärden i naturen

Skogen med dess storlek och variation utgör som helhet platsens främsta lekvärde. I anslutning till gläntan är det den tätbevuxna dungen, de vårblöta sänkor och bergknallen som utgör dess mest konkreta lekvärden.

Osammanhängande och sliten utrustning

Lekutrustningen är kraftigt nedgången och dess placering och utformning är osammanhängande.

Figur 32. Analysplan. Lekplatsen har potential för lek i den omgivande naturen och som mötesplats, men bristande stråk, utrustning och karaktär begränsar nyttjandet av ytor och lekvärden.

Bristande avgränsning mot bilväg

Diket och de strödda träden längsmed bilvägen är de enda avskiljarna mellan vägen och gläntan. Den begränsade biltrafiken till trots saknas det en barriär som minskar risken för att leken leds ut på vägen. Därtill saknas en tydlig upplevelsemässig avskärmning mellan bilvägen och gläntan.

Otillgängliga entréer och stråk

De gräsbevuxna stråken i den norra delen av lekplatsområdet är otillgängliga vilket hämmar kontakten med skogen och entrén i nordväst. Huvudentrés placering är förhållandevis god, men det öppna staketet utgör sannolikt en försvårande barriär för exempelvis rullstolsburna.

Figur 33. Från skogsbrynet och den omgivande skogen, här den utsiktvänliga berghällen i sydöst, utgör gläntan en visuell mittpunkt.

Konklusioner

Lekplatsens främsta styrkor

- Tillgängligt läge mellan natur och bebyggelse i barnvänligt område
- Skiftande rumslighet med behagliga mikroklimat
- Hög lekpotential i skogen

Lekplatsens största svagheter

- Bristande mötesplatsfunktion
- Sliten och osammanhängande utrustning och karaktär
- Dåligt beaktade natur- och lekvärden

Särskilt betydande lekvärden

- Närliggande avskildhet i den tätbevuxna dungen
- Vattenlek i de vårblöta sänkorna
- En klättrvänlig entré till skogen via bergknallen

Program

Litteraturgenomgången, referensobjekten, inventeringen och analysen resulterar i tre programpunkter med syfte att klargöra gestaltungsprocessens primära fokus.

Programpunkter

Inbjudande mötesplats

Platsen ska tilltala och uppmuntra social samvaro mellan människor i olika åldrar och brukargrupper under alla årstider och väderlekar

Enhetlig karaktär

Utformningen ska vara sammanhängande och väl förenad med platsens naturliga beskaffenhet och karaktär

Framhävd naturlek

Lekplatsens utformning ska bjuda in till lek i de delar av den befintliga naturen som rymmer särskilda lek- och naturupplevelsevärden

Gestaltungsprocess

De tre programpunkterna fungerar som ett stöd under gestaltungsprocessen då de konkretiserar vad som ska prioriteras. I tillägg till programmet arbetas konceptidéer fram som utgår från platsens särskilda beskaffenhet. Det ger konceptet *Bortom brynet* som senare vidareutvecklas till *Stubbar, stockar och stenar*. En kombination av programpunkterna och de två koncepten formar det slutgiltiga förslaget.

Bortom brynet

Konceptet *Bortom brynet* syftar till att tillvarata och framhäva platsens inneboende kvaliteter samt att uppmuntra lek i naturen. Att Knarråsens lekplats är belägen i en glänta i ett skogsbryn och att den natur som finns på området främst utgörs av skog lägger grunden för konceptet.

Tanken är att låta enkla och naturinspirerade lekinstallationer i skogen skymtas från gläntans sittplatser och på så vis dels väcka nyfikenhet för vad som finns att upptäcka bortom skogsbrynet (se figur 34), dels framhäva och förhöja skogens lekvärden.

I enighet med programpunkten *Enhetlig karaktär* låter jag gestaltungsprocessen inspireras av kapitlet *Skogsbryn* i Jordbruksverkets (1998, ss. 216-217) *Skötselhandbok för gårdens natur- och kulturvärden*. Utöver att bidra till en enhetlig utformning baserad på platsens existerande egenskaper och karaktär stärker det också platsens ekologi.

Figur 34. Vegetationen ovan bergknallen bjuder på gröna naturupplevelser även om vårvintern.

Skötselåtgärder för skogsbryn

- *Kulturspår* såsom murar och stenrösen ska framhävas för att visa på historisk markanvändning och utgöra skydd åt djur
- *Örter och ängsblommor* ska främjas då dessa är viktiga för andra arter som behöver både skog och hagmark

(Jordbruksverket 1998, ss. 216-217)

Därtill landar konceptet *Bortom brynet* i tre lekinstallationer som jag kallar *Stubbar*, *Stockar* och *Stenar*. De är tänkta att placeras i de skogspartier invid gläntan som rymmer högst lekvärden och springer ur olika inspirationskällor.

Ett videoklipp på Uppsala kommuns (2019) Facebooksida, där deltagare i kursen *Gestaltning genom förvaltning* under skapandet av en naturlekplats arbetar mycket med stubbar, mynnar ut i en installation där stubbar av olika bredd och höjd samlas i en grupp. Utöver att erbjuda fysisk lek främjar installationen *Stubbar* fantasilek och kan exempelvis agera bord och stolar. På dem kan barnen leka med skogens lösa material och inslaget uppmuntrar på så vis lek såväl med som i naturen.

Installationen *Stockar* uppstår ur inspiration direkt från Knarråsens lekplats. Lekpotentialen i de vårbliöta sänkorna läggs tidigt i gestaltungsprocessen stort fokus vid. Utrymmet mellan de tidvis vattenfyllda hålorna och trädkronorna bildar tunnelliknande rum, som gjorda för att lägga ut trästockar genom, och där ligger redan en stock. Hela året kan stockarna erbjuda balans- och fantasilek, och under vår- och försommar kan också vattenlek ta plats där.

Den tredje installationen, *Stenar*, är initialt ämnad att koppla till de stenrösen och stenmurar som jag under litteraturgenomgången förstår ofta hittas intill skogsbryn (se figur 35). Tanken är att samla platsens befintliga strödda stenblock i en hög och låta denna erbjuda balans-, klätter- och hopplek. Den planeras i den tätbevuxna dungen för att naturleken ska kunna skymtas från bilvägen och en slinga av trampstenar är tänkt att vägleda besökare från gläntan genom den täta vegetationen till installationen.

Konceptet *Bortom brynet* och de tre lekinstallationerna utgör en tidig förlaga till arbetets slutgiltiga förslag. Jag får emellertid bekymmer med att utveckla gläntan efter konceptet. Jag är osäker på om installationerna är tillräckliga för att uppmuntra barn att ta sig ut i skogen, och jag lyckas inte ta fram en tydlig koppling mellan dem och de planerade sittytorna i gläntan.

Tanken slår mig på huruvida en fysisk koppling dem emellan, som liksom enligt planen för *Stenar* bokstavligen leder barnen från gläntan och sittplatserna till skogen, kan vara nödvändig för att uppfylla arbetets syfte, men någonstans där fastnar jag i gestaltungsprocessen. När arbetet inte längre går framåt låter jag vidareutveckla konceptet.

Stubbar, stockar och stenar

Namnen på de tre lekinstallationerna i skogen under konceptet *Bortom brynet* resulterar i namnet på det andra av de två koncepten. Den övergripande gestaltungsidéen, att låta trampslingor av stubbar, stockar respektive stenar koppla samman sittplatserna med lekinstallationerna i skogen, står klar i samma stund som det nya konceptförslaget påtänks.

Det är som att hela grunden för förslaget då faller på plats. Platsens övergripande struktur och den enhetlighet jag tidigare kämpat med upplevs därifrån som förhållandevis lättarbetade. Samtidigt bevaras de delar av *Bortom brynet* som överensstämmer med och berikar lekplatsen även under konceptet *Stubbar, stockar och stenar*.

Eftersom gestaltungsprocessen och övriga metoder utförs parallellt lär jag genom inventeringen känna lekplatsområdet ytterligare och placering och utformning av stubb- och steninstallationerna ändras i samband med att jag blir klar över vilka av platsens lekvärden som förslaget ska belysa.

Figur 35. Murlämningen sträcker sig längs skogsbrynets östra gräns och söderut upp över den utsiktvänliga berghällen.

Successivt växer förslaget resterande delar fram. Gläntans markmaterial kopplat till upplevelse och slitage kräver emellertid mycket eftertanke. När jag läser om sandlekens positiva egenskaper och inser vilka värden den ur många upplevelsemässiga perspektiv ger låter jag den mittersta ytan utgöras av sandlek. Samtidigt som det löser slitagefrågan ger det platsen ett högre lekvärde och erbjuder dessutom mer händelserika utblickar från sittplatserna.

Därefter tillförs en plantering med slitstarka tallar i sandlådans mitt. Detta för att skapa en visuell fokuspunkt och därtill, tillsammans med sandleken, erbjuda ett lättbegripligt och överskådligt alternativ till den omgivande skogen och dess lekvärden (se figur 36).

Efter att jag i samband med litteraturgenomgången förstår vikten av att lekmiljön, utöver barn, också attraherar andra åldersgrupper som såväl kan vara avgörande för att barnen överhuvudtaget introduceras till naturlekplatsen (Norén-Björn et al. 1993, ss. 23) som erbjuder dem spänning i form av social stimulans (Olsson Lieberg 2006, s. 2) och möjligheter att interagera med olika människor och på så vis utveckla en social trygghet (Heurlin-Norinder 2005, ss. 135), arbetar jag mycket med de icke lekrelaterade vistelseytorna. Att såväl ungdomar som äldre ska kunna hitta en tilltalande sittplats är viktigt. Likaså att föräldrar ska kunna välja mellan olika nivåer av deltagande i leken, från avkopplande närvaro till aktivt interagerande.

Möjligheter att laga mat, bord att äta vid och ytor för picknick planeras för att gynna platsens aktivitet. Mikroklimaten lägger grunden för de olika vistelseytornas placering och ett väderskydd tillförs. Slutligen väljs ett sparsmakat växtmaterial ut i syfte att förstärka platsens såväl estetiska som ekologiska värden.

Förslaget *Till skogs* är ett resultat av vidare bearbetning av programpunkterna och de två koncepten. Tre kärnvärden sammanfattar förslaget och konkretiserar hur programpunkterna tillämpas.

Figur 36. Fantasieggande små stentorg är bara några av de många lekvärderna som skogen på Knarråsen bjuder på.

TILL SKOGS

Ett förslag för en äkta naturlekplats

En äkta naturlekplats är en plats som erbjuder autentiska naturupplevelser genom att inspirera till lek i platsens natur. *Till skogs* välkomnar stora som små att ta del av en socialt stimulerande miljö där naturen står i fokus och leken leds ut i skogen (se figur 37). Det här är ett förslag för Knarråsens naturlekplats som planeras i en glänta mellan ett småhusområde och ett skogsområde i södra Varberg.

Förslagets kärnvärden

Interaktion

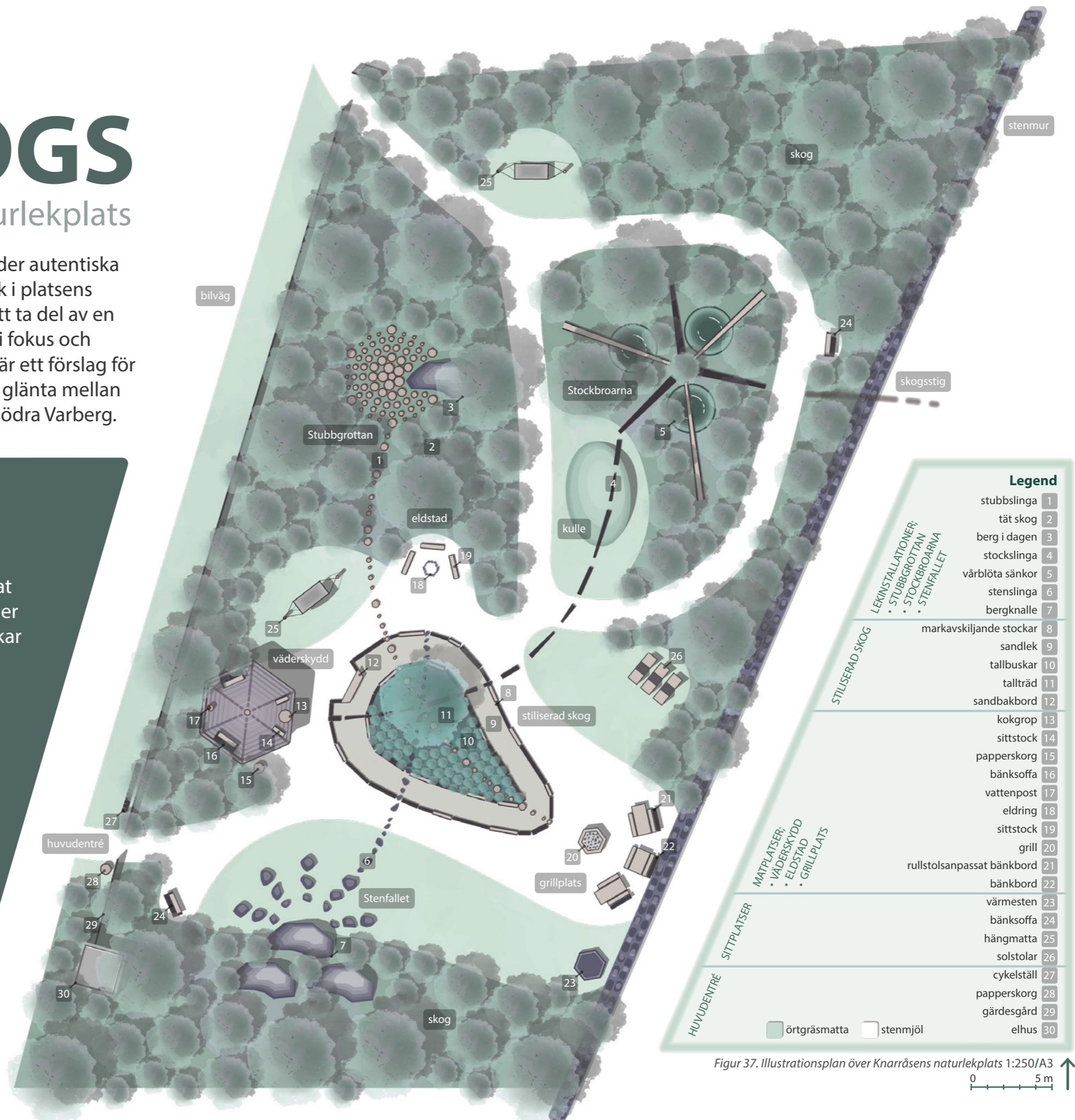
Utifrån platsens varierande mikroklimat tillförs sittytor och mötesplatsfunktioner som möter olika behov och därmed ökar flödet av besökare till naturlekplatsen

Naturkaraktär

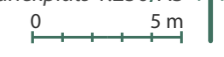
Med inspiration från skogen utformas lekplatsen i naturliga material och färger och med inslag som stärker platsens ekologiska värden

Skogslek

På trampslingsor leds besökare ut i den omgivande skogen där lekinstallationer tillgängliggör och framhäver skogens särskilda lekvärden och inspirerar till lek i och interaktion med naturen

Figur 37. Illustrationsplan över Knarråsens naturlekplats 1:250/A3

Introduktion till förslaget

Förslaget *Till skogs* visar en naturlekplats där människor i alla åldrar och brukargrupper bjuds in till naturinspirerade sittytor som uppmuntrar aktivitet och social samvaro. Från dessa sträcker sig trampslingor som leder till den omgivande skogen där platsintegrerade lekinstallationer belyser, tillgängliggör och förstärker skogens inneboende lekvärden och öppnar upp för vidare utforskning och lek i naturen.

I gläntans mitt erbjuder en stiliserad skog i form av en tallplantering med inramande sandlek stimulerande utblickar från sittytorna och därmed upplevelsevärden även för de som inte deltar i leken. Samtidigt utgör denna stiliserade naturen en gradient mellan sittytorna och skogen på Knarråsen. För barn som inte är redo att ta sig an den omgivande skogen kan den stiliserade skogen vara ett första steg. Det låter dem ta lekplatsen och naturen i anspråk i egen takt. Trampslingorna korsar den stiliserade skogen innan de går vidare ut i skogen på Knarråsen och leder på så vis leken successivt ut i den äkta naturen.

Tallplanteringen och sandleken kombinerar förslagets tre kärnvärden *interaktion*, *naturkaraktär* och *skogslek* då de främjar interaktion, är utformade med inspiration från naturen och rymmer möjligheter till lek med löst material i stiliserad skog.

I tillägg till många sittplatser (se figur 38) rymmer naturlekplatsen flera möjligheter att tillreda mat. De olika mötesplatsfunktionerna ger en variation som attraherar mångfald och förstärker platsens aktivitet.

Lekinstallationerna *Stubbgrottan*, *Stockbroarna* och *Stenfallet* är enkelt utformade för att framhäva den lokala naturens unika lekpotential. Med hjälp av dessa kan besökare ta del av naturupplevelsen under hela året och de lekvärden som skogen erbjuder.

Lekutrustningen knyter samman gläntan och dess vistelseytor med skogen och uppmuntrar på så vis lek och vistelse i naturen. Förslaget *Till skogs* ger ett dynamiskt och interaktivt leklandskap som uppmuntrar naturvistelse och lek med skogens befintliga kvaliteter.

Figur 38a.
Snitt A-a, läge

Interaktion

Många människor i rörelse ger en händelserik och intressant lekmiljö. Som tillägg till lekenslagen rymmer därför naturlekplatsen flera mötesplatsfunktioner avsedda att bjuda in människor i alla åldrar och främja interaktion inom och mellan olika brukargrupper. Inbjudande sittplatser i växlande mikroklimat, med skydd i ryggen och intressanta vyer skapar hög trivsel. Där finns även gott om flexibla ytor som kan nyttjas både som sittplatser och till lek.

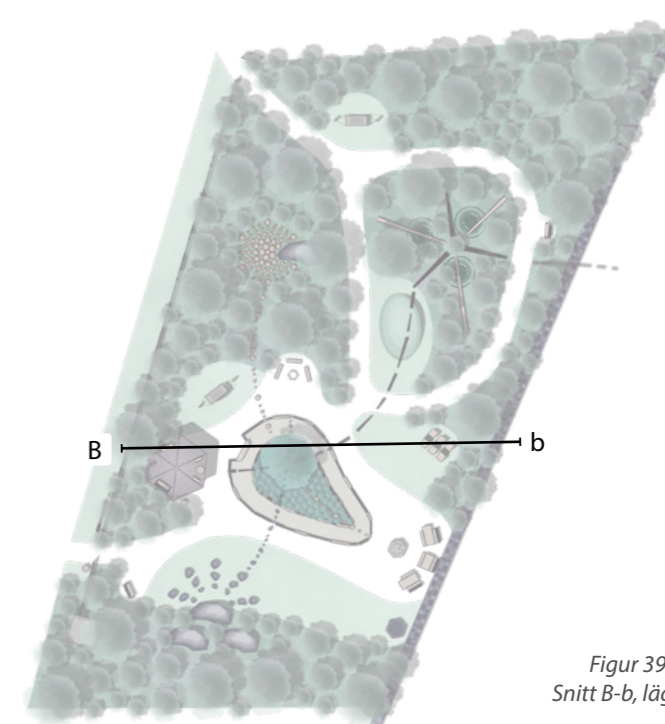
Vistelseytor

Naturinspirerade vistelseytor och sittplatser, i olika utföranden och placerade över stora delar av lekytan, ger en variation som ser till olika behov och situationer och som därmed välkomnar mångfald. Mötesplatsfunktioner som tilltalar såväl stora som små bidrar inte bara till en livfull och stimulerande lekmiljö, utan ökar även chansen att fler barn får besöka naturlekplatsen, liksom chansen att besöken blir mer frekventa och längre.

För att uppmuntra och förlänga vistelse på naturlekplatsen rymmer utformningen också olika praktiska funktioner. Ett cykelställ, papperskorgar och en vattenpost underlättar besöken, samtidigt som en granslanegärdesgård utmed bilvägen bidrar till ökad trafiksäkerhet. Även stråken och de hårdgjorda ytorna är prioriterade. Utrymmena är tilltagna så att barnvagnar, rullstolar och rollatorer rymms.

Mellan de hårdgjorda ytorna och skogen finns ytor av örtgräsmatta som möjliggör sociala aktiviteter av olika slag. Där kan alltifrån picknick och avkoppling till springlek ta plats i både sol och skugga. För barn som tar sig an sin omgivning på ett väldigt detaljerat sätt, kan ytorna av örtgräsmatta därtill med deras artrikedom både erbjuda underhållning och fylla pedagogiska syften.

Sommartid bjuder tre solstolar in till avkoppling och umgänge. Uppbyggda av trästockar ger de ett naturligt uttryck samtidigt som de är bekväma att ligga i. De placeras i gott solläge i gläntans nordöstra hörn och uppmuntrar besökare i alla åldersgrupper till social samvaro (se figur 39).

Figur 39a.
Snitt B-b, läge

Figur 39b. Snitt B-b 1:100/A3

Under den kalla årstiden erbjuder en uppvärmd konststen en behaglig sittplats och mötesplats för besökare i alla åldrar, inte minst när det en kall vinterdag är dags att plocka fram termoserna för lite energipåfyll. Utformad för att likna en natursten och placerad i skogsbrynet smälter den väl in i miljön, och kan dessutom inspirera till utmanande klätterlek. För vuxna, som kan vilja ta ett steg tillbaka och endast betrakta leken, kan den värmande sittytan utgöra ett extra tilltalande inslag under kyliga dagar. Därmed kan stenen bidra till att både förhöja och förlänga lekplatsvistelser under stora delar av året.

Två lekvänliga hängmattor lämpar sig, liksom solstolarna, väl till avkoppling och uppskattas därtill av ungdomar (se figur 40). Utöver att erbjuda vuxna ett rogivande mervärde under lekplatsbesöken kan de också utgöra sittplatser för en eller flera besökare. Där stråken korsas i den norra delen av lekplatsområdet låter den ena hängmattan ung som gammal dra sig undan men ändå ta del av det sociala sammanhanget, då en siktlinje sträcker sig därifrån ner till gläntan. I gläntan, med den tätbevuxna dungen som skydd i ryggen, erbjuder den andra hängmattan goda utblickar över den stiliserade skogen.

Kulinariska möten

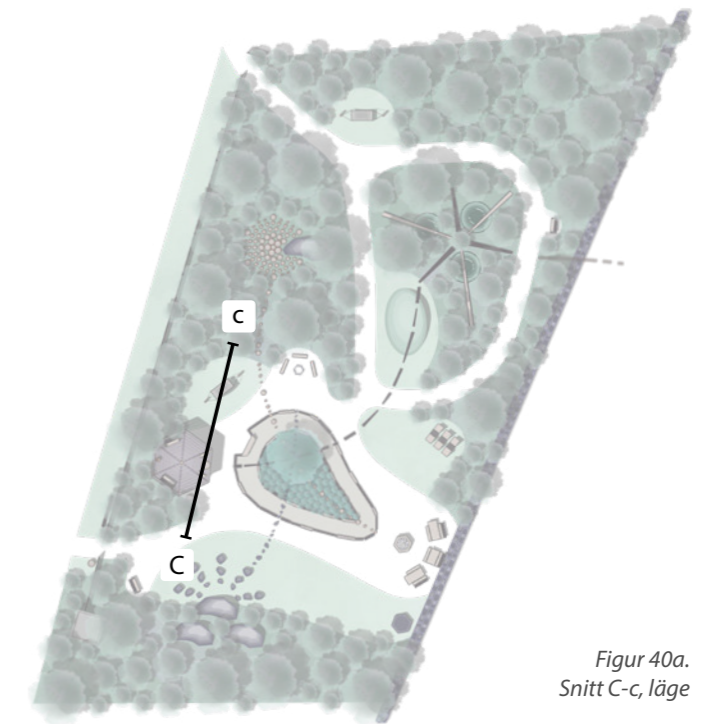
Att kunna laga mat i det gröna inspirerar till interaktion och uppmuntrar varaktiga vistelser. Naturlekplatsen rymmer ett väderskydd med en kokgrop, möjlighet att göra upp en lägereld samt en rullstolsanpassad grillplats med tre bänkbord varav ett i barnstorlek.

Där kan stora som små sällskap ta plats och njuta av umgänget och omgivningen oavsett årstid och väderlek. Med utformning efter olika behov bjuder de in såväl förskolegrupper och barnfamiljer som ungdomar och äldre att umgås och äta tillsammans.

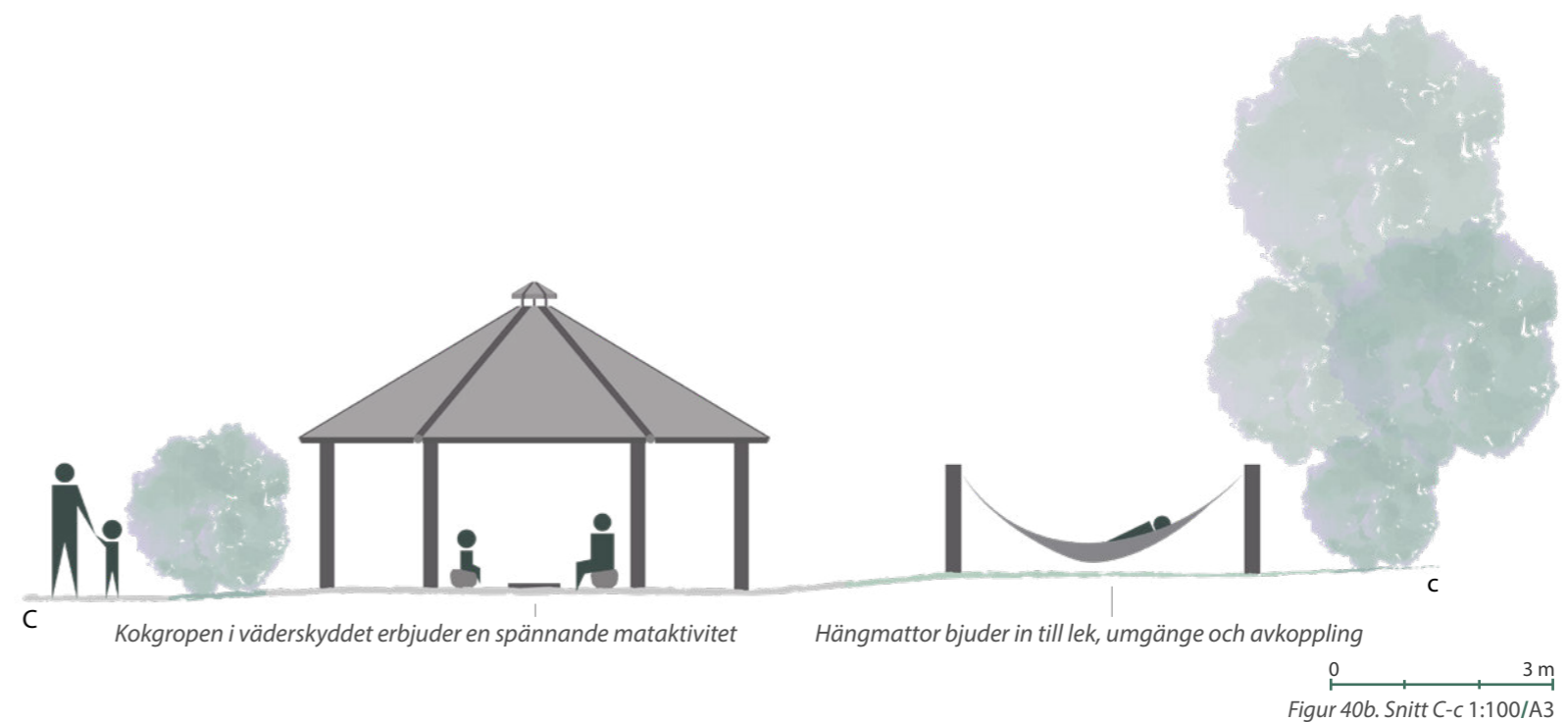
Väderskyddet utgör en naturlig samlingsplats oavsett väderlek. Utöver två höga bänksoffor rymmer det en vattenpost och tre sittstockar som ramar in en kokgrop.

Under varma sommardagar låter vattenposten besökare som glömt vattenflaskan att släcka törsten utan att behöva avbryta vistelsen för att gå hem. Den låter även besökare som tillreder mat på platsen att säkerställa att all glöd släcks.

Kokgropen är en forntida och numera ovanlig tillagningsmetod som kan inspirera konversation och ges en pedagogisk funktion. Väderskyddets tak har en öppning som släpper ut eventuell rök från kokgropen men stänger ute nederbörd.

Figur 40a.
Snitt C-c, läge

Eldstaden är enkelt utformad och utgörs av en eldring som omges av tre sittstolar. Den är placerad i ett solbelyst läge invid den tätbevuxna dungen, där besökare har god överblick över gläntan. Runt eldringen är stenmjölsytan tilltagen så att exempelvis rullstolar och rollatorer får plats.

Vid den rullstolsanpassade grillplatsen står tre bänkbord varav ett i barnstorlek, där små och stora sällskap kan ta plats och njuta av umgänget och omgivningen (se figur 41). Grillplatsen är placerad i riklig kvällssol med skogen på Knarråsen som skydd i ryggen och goda utblickar över lekytan.

Bänkborden står som på rad, likt ett långbord, så att stora sällskap kan samlas. För att främja social interaktion mellan olika sällskap står de även lätt vinklade. Med ett mindre avstånd mellan bänkborden förenklas för besökare att slå sig ner, och av de två yttre rullstolsanpassade bänkborden är ett i barnhöjd.

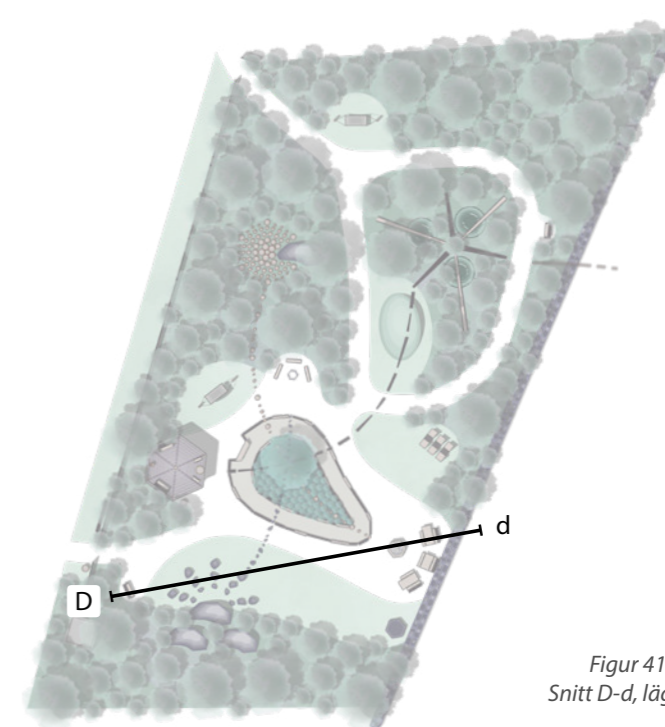
Bänkarna närmst skogen har ryggstöd och erbjuder således möjligheten att luta sig tillbaka och sitta bekvämt en längre stund. Bänkarna mot gläntan saknar ryggstöd och låter på så vis besökare välja mellan att sitta vända mot borden och att sitta vända mot gläntan.

Lek som uppmuntrar interaktion

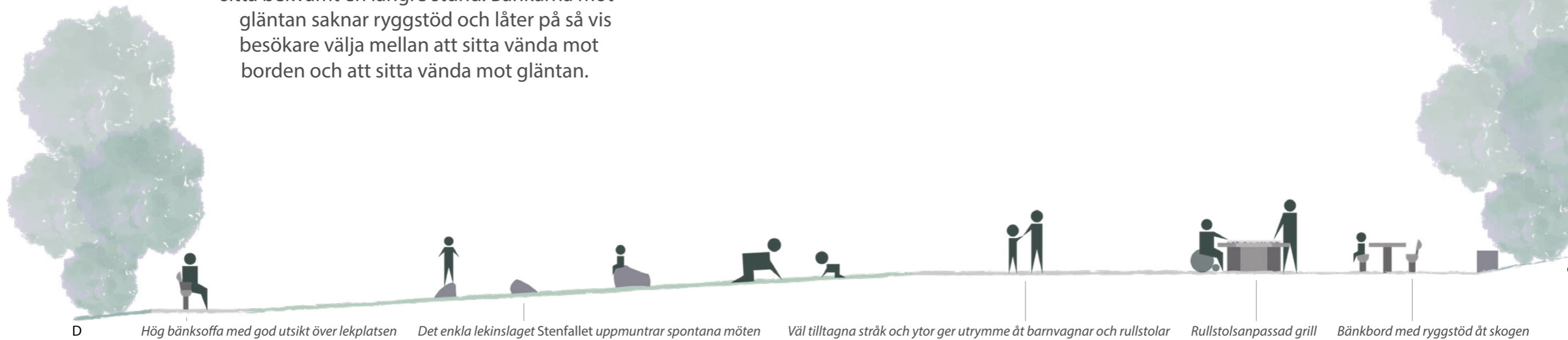
Den stiliserade skogen, trampslingorna, lekinstallationerna och skogen på Knarråsen möjliggör lek av många olika slag, i olika gruppkonstellationer och såväl öppet som avskilt. Lekutrustningen är utformad för att dels bjuda in vuxna att ta del av leken, dels låta barnen leka ostört.

Sammankopplade av trampslingorna uppmuntrar tallplanteringen och sandleken interaktion mellan de som leker bland buskarna, utövar sandlek och går på trampslingorna. Där finns också ett sandbakkbord som underlättar för rullstolsburna att ta del av sandleken.

Ramar in tallplanteringen och sandleken gör markavskiljare i form av stockar. Av dessa är några halverade vilket gör de extra lämpade att sitta på. Utöver att underlätta för vuxna besökare som vill delta i barnens lek, kan de även utgöra ett slags arbetsytor där sand och annat löst material kan samlas och lekas med.

Figur 41a.
Snitt D-d, läge

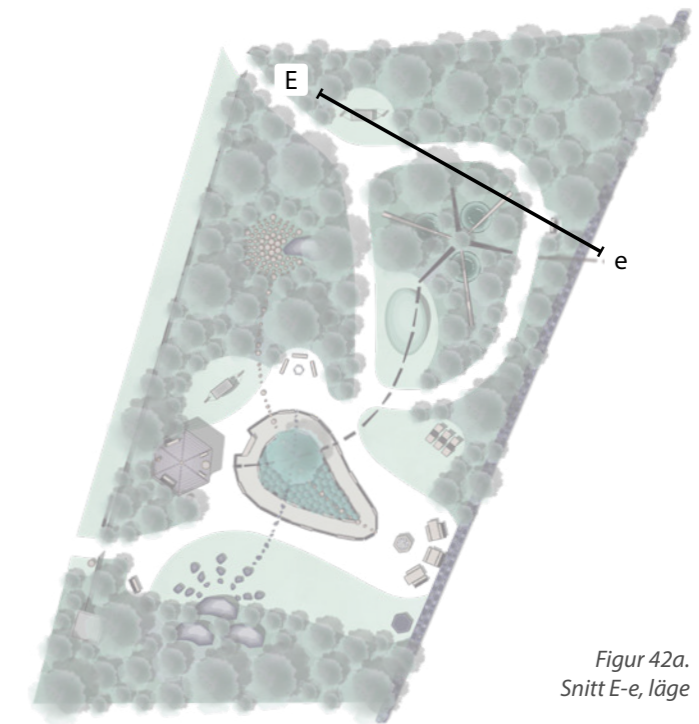
0 3 m
Figur 41b. Snitt D-d 1:100/A3

Den stiliserade skogen och trampslingorna väcker nyfikenhet och utmanar kreativiteten hos barn i alla åldrar. I tillägg skänker den centrerade aktiviteten stimulerande utblickar från omgivande sittplatser.

Utöver de två höga bänksofforna i väderskyddet, finns även en vid huvudentrén och en vid den vårlöta dungen (se figur 42). Med hög sitthöjd och armstöd låter bänksofforna såväl gammal som ung sitta bekvämt både på avstånd från och i nära anslutning till leken. Medan bänksoffan vid huvudentrén erbjuder en lättillgänglig sittplats för förbipasserande, ger bänksoffan vid den vårlöta dungen vuxna besökare goda möjligheter att hålla uppsikt över barn som leker vid vattnet.

På stensmjölgångarna som omger den stiliserade skogen är trampslingorna nedsänkta så att barnvagnar, rullstolar och rollatorer inte hindras av dem (se figur 43). Det gör också de gående uppmärksamma på att där kan komma barn från sidorna, och låter leken fortsätta obehindrat över gångarna.

Lekinstallationerna *Stubbgrottan*, *Stockbroarna* och *Stenfallet* inspirerar till interaktion mellan barn i alla åldrar. Med varierande rumslighet och lekmaterial främjas olika typer av umgänge, och skogen med dess rika utbud av lekvärden erbjuder oändliga möjligheter till möten.

Figur 42a.
Snitt E-e, läge

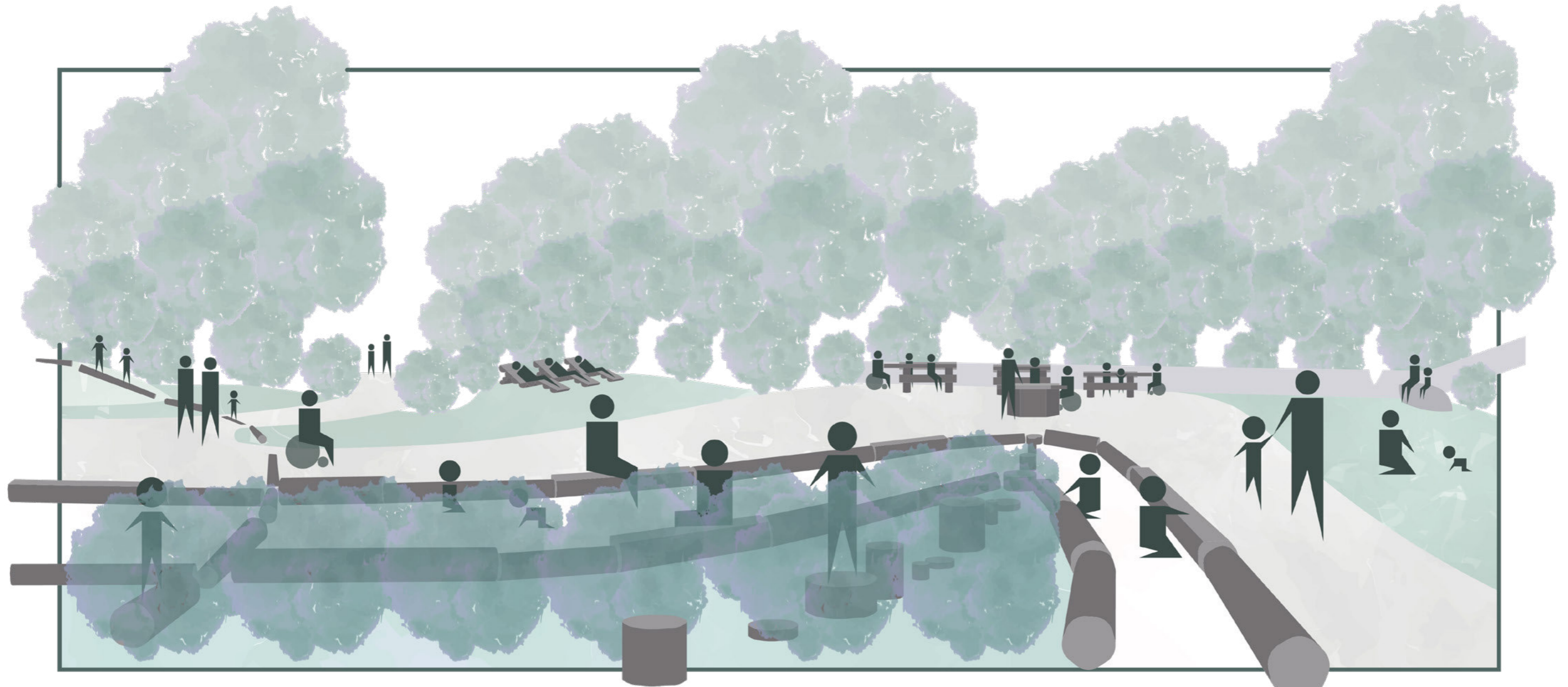
En avskild hängmatta kan tilltala ungdomar

I skogen kan såväl vilda som rofyllda möten ta plats

Lekinstallationen Stockbroarna

Från bänksoffan kan vattenleken övervakas

0 3 m
Figur 42b. Snitt E-e 1:100/A3

Figur 43. Tilltalande sittytor i olika utföranden välkomnar mångfald och skapar en livfull naturlekplats. Från stenslingan blickandes mot öst syns här i förgrunden stockslingan och stubbslingan där de korsar den stiliserade skogen i form av tallplanteringen och sandleken. Bortom sandleken skymtas från vänster den lilla kullen, stenmjölsstråket som leder in i skogen, solstolarna, grillplatsen, ett stycke örtgräsmatta, och den uppvärmda konststenen invid murlämningen i skogsbrynet.

Den stiliserade skogen stärker det visuella och sociala underhållningsvärdet från sittplatserna och utgör en viktig del av platsupplevelsen. Till vänster ses här också ett exempel på hur de på stråken nedsänkta trampslingorna låter såväl förbipasserande som lekande besökare att ta sig fram obehindrat. Detta möjliggör för leken att flöda fritt utan att störa de som går på stråken.

De olika lekinställningarna är alla avsedda att främja möten, och det tar sig i uttryck bland annat genom att de tre lekinstallationerna rymmer olika svårighetsgrader och utgörs av element som på något sätt möts i en punkt. Att de tre trampslingorna tar sin början vid olika sittytor, korsar sandleken och går genom tallplanteringen, där de möts i en punkt runt tallträdet, uppmuntrar barn från olika sällskap att leka med varann.

Naturkaraktär

Naturlekplatsens utformning utgår från platsens skog och gläntkaraktär och syftar till att lyfta fram dess befintliga kvaliteter. Med inspiration från de enkla konstruktioner, såsom vindskydd och grillplatser, som ofta ses utmed vandringsleder i skog och mark, ges alla tillförda inslag, från markmaterial till utrustning, en utformning med stark koppling till naturen och existerande rumsliga egenskaper och värden.

Naturupplevelser

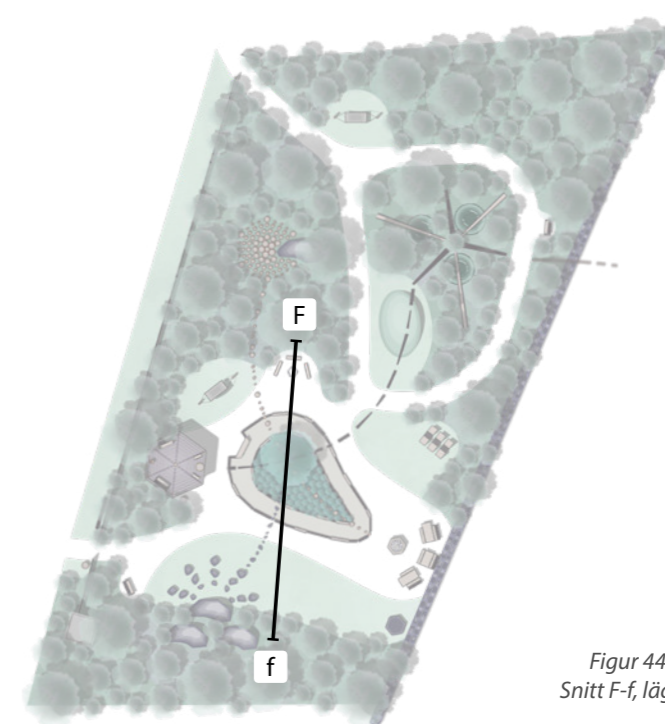
Tillförd utrustning består av i stora drag uteslutande sten och trä, i form av oregelbundna naturstensblock och minimalt behandlade trästockar. Utrustning i trä byggs i timmerhusstil av stockar som på lekredskapen behandlas för att minimera flis- och halkrisk, medan bänkar och bord behandlas för att få en särskilt komfortabel yta.

Utöver utrustning tillförs växtmaterial i form av arter som förstärker den sinnliga naturupplevelsen och går väl ihop med skogen. Den tillför också i viss mån skugga som skyddar lekande barn mot solens strålning.

Växtlista

- Pinus sylvestris 'Watereri'
- Pinus mugo var. pumilio FK Sauherad E
- Philadelphus coronarius 'Finn' E
- Ribes (Vita vinbär-Gruppen) 'Vit Jätte' E
- Crocus vernus 'Jeanne d'Arc'

Tallplanteringen är ett lekvänligt inslag som förser gläntan med en visuell fokuspunkt (se figur 44). Blommande buskar och bärbuskar i skogsbrynen skänker behagliga doftupplevelser och lockar till nya smakupptäckter i naturen. Vårlökar ramar in skogen och ger attraktiva utblickar. Örtgräsmatta bidrar med ängskaraktär och stärker gläntans ekologiska värden.

Figur 44a.
Snitt F-f, läge

Eldstaden uppmuntrar naturvistelse året om Tallplanteringen erbjuder lek och en visuell fokuspunkt Leksand stimulerar kreativiteten och är ett alternativ till naturens lösa material Bärbuskar inspirerar till smakupptäckter i naturen

0 3 m

Figur 44b. Snitt F-f 1:100/A3

Den enhetliga utformningen med de gedigna naturmaterialen åldras vackert och ger ett hållbart uttryck där även de hårdgjorda ytorna med stenmjöl, hängmattorna av högstubbar och naturfiberrep, och gärdesgården av granslanor smälter väl in (se figur 45).

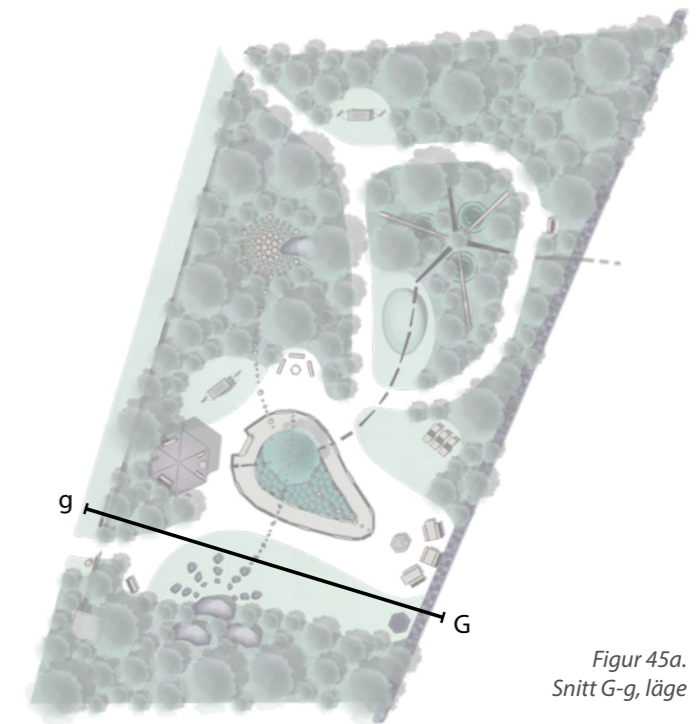
För att stärka naturupplevelsen skärmas bilvägen av något med hjälp av skir vegetation i form av risskikt och ett fåtal träd och buskar som tillåts växa upp naturligt utmed vägen på båda sidor om huvudentrén. Det förtydligar gläntan och bevarar samtidigt merparten av soltillgången och kopplingen till småhusområdet (se figur 46).

Ekologi

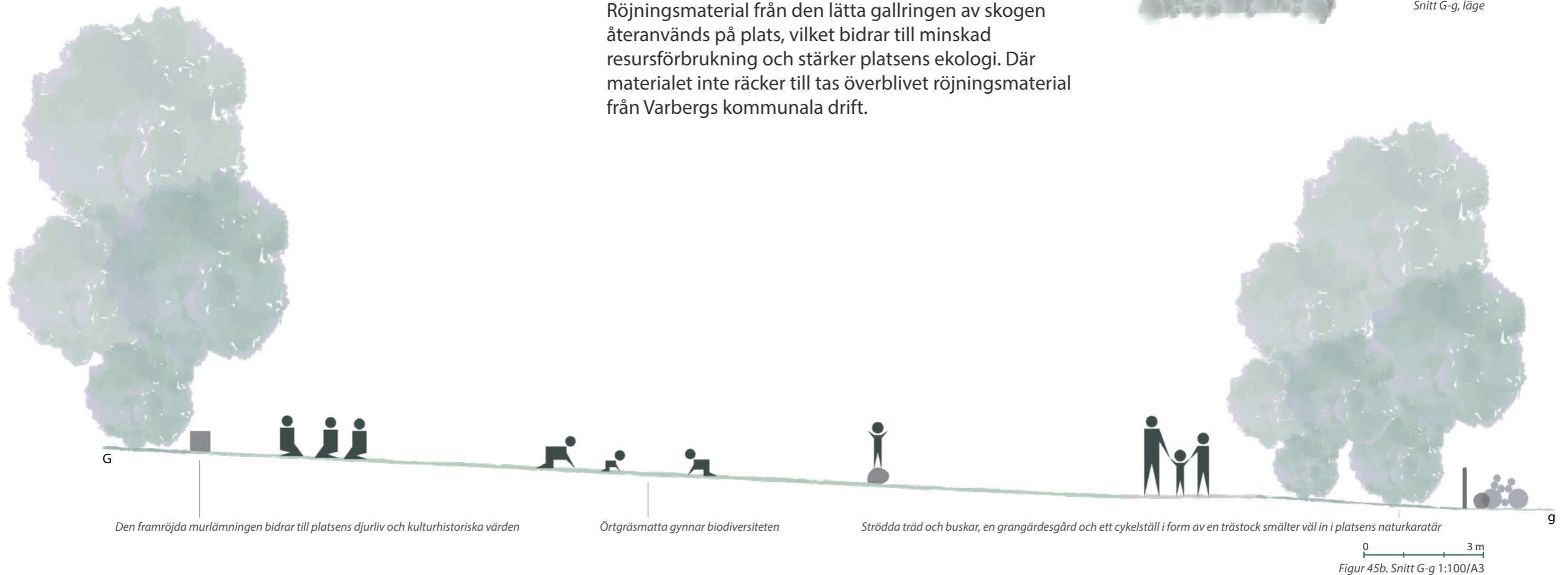
Örtgräsmatta, som till skillnad från traditionell gräsmatta fyller en ängsfunktion, är särskilt biologiskt gynnsam där den placeras intill skogsbryn. Förutom att bidra med vackra blommor och främja djurlivet låter den också begränsa skötselbehovet då den endast ska slås eller klippas ett par gånger per år.

En del av murlämningen rensas fram, dels för att solbelysa den och dels för att låta den angränsa direkt mot örtgräsmattan, vilket bidrar till platsens biodiversitet. Genom att belysa muren framhävs också platsens kulturhistoria.

Röjningsmaterial från den lätta gallringen av skogen återanvänds på plats, vilket bidrar till minskad resursförbrukning och stärker platsens ekologi. Där materialet inte räcker till tas överblivet röjningsmaterial från Varbergs kommunala drift.

Figur 45a.
Snitt G-g, läge

Figur 46. Merparten av lekplatsens befintliga natur och rumslighet bevaras och förstärks. Från dess sydöstra hörn ses till vänster i förgrunden några besökare ta sig fram på stenslingan. Denna sträcker sig genom den stiliserade skogen bort till eldstaden där en grupp besökare har samlats runt en lägereld. Bortom stenslingan ses väderskyddet med papperskorg, höga bänksoffor, vattenpost, sittstockar och kokgrop.

Till höger om väderskyddet pågår sandlek från sittstockar och sandbakkbord. Bortom sandleken skymtas ett stycke örtgräsmatta intill skogsbrynet, något som stärker platsens biologi. På örtgräsmattan står en hängmatta i vilken en besökare ligger och kopplar av, och strax till höger om denna är några besökare på väg fram över stubbslingan in i den tätbevuxna dungen mot lekinstallationen Stubbgrottan.

Till höger i förgrunden utövar några besökare sandlek. Bortom dessa föregår balanslek på stubbslingan och stockslingan där dessa sträcker sig genom den stiliserade skogen. Längst bort till höger ser vi ett av de två stenmjölsstråk som genom skogen leder besökare mellan gläntan och naturlekplatsens nordvästra entré.

Skogslek

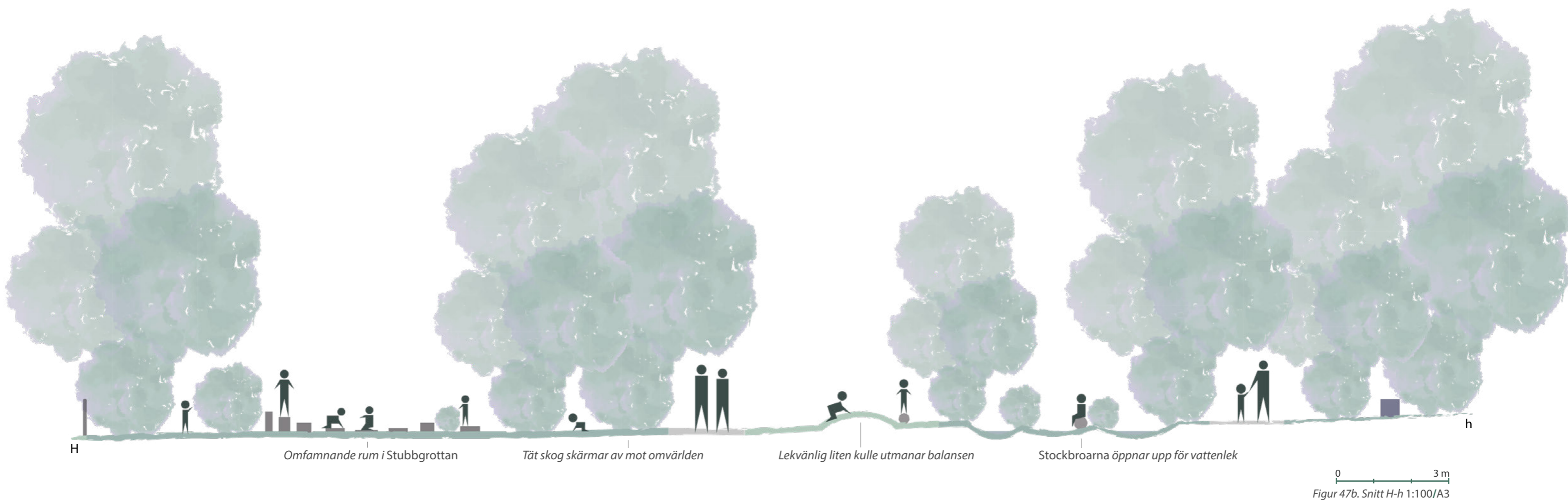
Skogen intill gläntan rymmer oändliga lekvärden! För att inspirera naturlekplatsens unga besökare att upptäcka dem framhävs tre av dem med en respektive platsintegrerad lekinstallation som framhäver skogens inneboende lekvärden och öppnar upp för vidare utforskning. Från grillplatsen, väderskyddet och eldstaden går trampslingor som på ett lekfullt sätt leder leken genom den stiliserade skogen och vidare till omgivande skogspartier där lekinstallationer framhäver den äkta naturens särskilda lekvärden. Nonfigurativa och fantasieggande låter *Stubbgrottan*, *Stockbroarna* och *Stenfallet* skogen med dess skiftningar och årstidsväxlingar utgöra det främsta lekmaterialiet.

Stubbgrottan

Den första trampslingan och lekinstallationen utgörs av stubbar på vilka besökare kan röra sig från grillplatsen till den tätbevuxna dungen. Där förstärker en samling stubbar det rum som inslaget av berg i dagen bildar i den täta vegetationen. Tillsammans med inslaget av berg i dagen och vegetationen formar stubbarna ett runt rum där de mittersta stubbarna är tätt placerade, breda och låga och omgivande rader av stubbar är successivt glesare, smalare och högre närmare rummets ytterkanter (se figur 47). Den omfattande formationen samspelar med de täta väggarna av vegetation och skapar känslan av ett golv i mitten på vilket besökare kan ta plats och exempelvis studera risskiktet mellan stubbarna eller samla löst material från den omgivande skogen.

Figur 47a.
Snitt H-h, läge

0 3 m
Figur 47b. Snitt H-h 1:100/A3

Stubbarnas olika utföranden låter också besökare ta sig an olika svåra fysiska utmaningar eftersom stubbarna i installationens mitt är lättare att röra sig mellan medan det är svårare att ta sig fram på stubbarna i de yttre raderna. Minimalt med gallring i anläggningsskedet möjliggör lek med den kvarvarande vegetationen och den som växer upp mellan stubbarna. Trädgrenar och buskar kan agera hinder att ta sig runt, hoppa över eller ducka för. *Stubbgrottan* uppmuntrar avskild naturvistelse och lek såsom fantasilek, lek med skogens lösa material och äventyrslek.

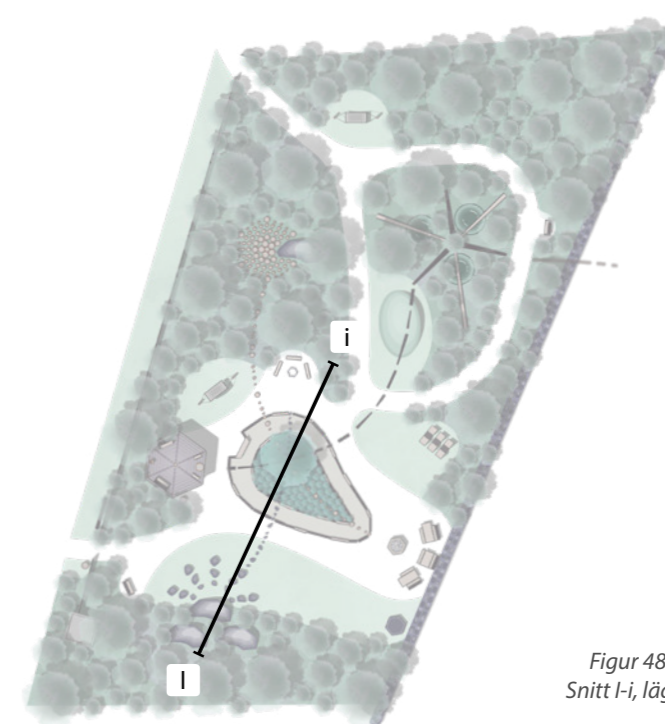
Stockbroarna

Stockar utgör den andra trampslingan vilken låter besökare balansera från väderskyddet till dungen med de vårbloöta sänkorna. Där ligger spänger av stockar som sträcker sig över sänkorna och möjliggör vattenlek under våren och lek i den kuperade terrängen övriga årstider.

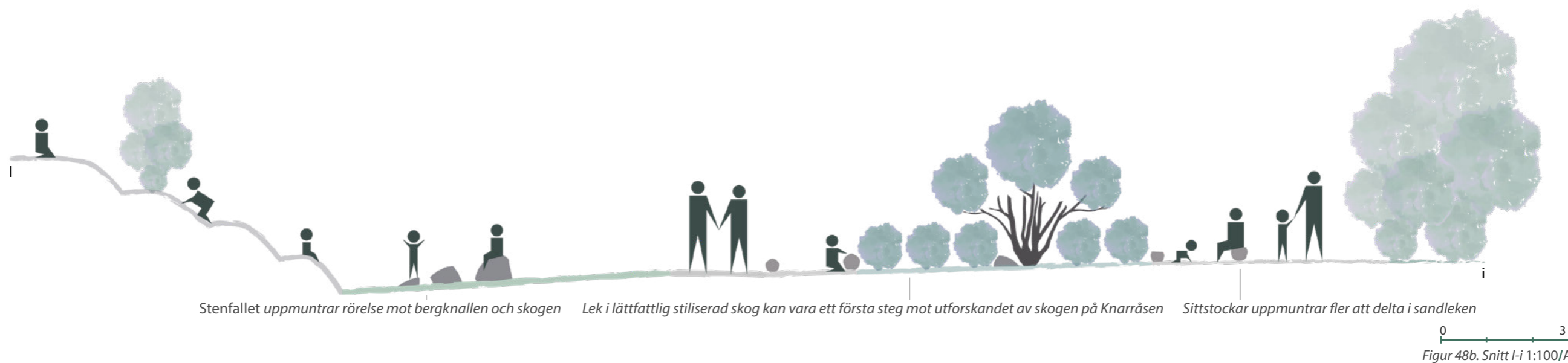
Lekinstallationen utgörs av både hela och halverade stockar som ligger utlagda mellan träden och vilka möts i en punkt i mitten av dungen. Lekpotentialen i vattnet och de tunnelformade rummen framhävs genom de tillgängliggörande stockarna som låter besökare ta sig över och komma nära vattnet, och som samtidigt erbjuder utmanande balanslek samt inspirerar till lek i sänkorna.

Stenfallet

Den tredje trampslingan består av stenblock som leder från eldstaden till bergknallen. Framför höjden låter en installation av stenblock, placerade som om de likt vatten i ett vattenfall fallit nedför bergknallen, förstärka rörelsen mot höjden och den klättrvänliga entrén till skogen (se figur 48). Stenblocken är minst närmst höjden och störst ytterst vilket stärker den visuella dynamiken och rörelsen mot bergknallen och skogen (se figur 49). Därmed bjuder installationen in besökare att ta sig an höjden och klättra sig in i skogen på Knarråsen och därifrån ta del av dess oändliga lekvärden.

Figur 48a. Snitt I-i, läge

Figur 49. Invid stycket berg i dagen i den tätbevuxna dungen öppnar Stubbgrottan upp ett rum dit besökare kan dra sig undan och skapa egna världar. Ett omfamnande rum av stubbar tillgängliggör avskildheten innanför de täta väggarna av vegetation. Slutenheten som vegetationen skapar är viktig att bevara då den formar ett rum dit barnen kan dra sig undan och leka ostört. Av de yttersta stubbarna är några låga och breda, som trappsteg in i skogen, för att inspirera till vidare utforskande av dungen.

Från stockslingan, som här leder en besökare över den lilla kullen, nås dungen med vårlöta sänkor. Där bjuder Stockbroarna in till att ta del av platsens årstidsvariationer. Lekinstallationen är uppbyggd av spänger i form av hela och halverade stockar i olika tjocklekar. Dessa sträcker sig över sänkorna och erbjuder olika nivåer av utmanande balanslek, och uppmuntrar vattenlek och lek i den kuperade terrängen.

Lekinstallationen Stenfallet uppmuntrar till klätterlek och rutchkanelek på och nedför såväl stenblocken som bergknallen. Framför bergknallen, som med sina kala partier minner om ett vattenfall, placeras stenblock som om de fallit nedför bergknallen. Fem rader om tre stenblock i en halvcirkelformation möter bergknallen där den angränsar till örtgräsmattan. De olika stora stenblocken erbjuder varierande möjligheter till kalkylerat risktagande och förstärker rörelsen ut mot skogen på Knarråsen.

DISKUSSION

Metoderna • Förslaget • Nya frågor • Slutord

Metoderna

Syftet med arbetet var att undersöka hur befintliga naturmiljöer kan utformas för att uppmuntra barn till naturvistelse, och att åskådliggöra detta i ett förslag för Knarråsens lekplats i Varberg. Utifrån syftet beslutades om två frågeställningar. För att besvara dessa gick jag igenom litteratur om goda lek- och vistelsemiljöer, besökte tre referensobjekt i form av naturlekplatser, utförde inventering och analys och tog fram program och koncept. Metoderna satte alla stark prägel på gestaltningsprocessen och förslaget. Hade de utförts på annat sätt eller om andra metoder valts hade förslaget sannolikt fallit ut annorlunda. Där fanns oändliga möjliga tillvägagångssätt och utföranden, men det här arbetet utgör ett exempel på hur befintlig natur kan brukas för att gestalta en äkta naturlekplats.

Litteraturgenomgång

Litteraturgenomgången genomfördes för att jag skulle få nödvändig kunskapsöversikt. Den tillförde oväntat många konkreta rekommendationer och inspiration, och ju mer jag läste desto mer insåg jag att förslagets utformning skulle ha blivit mycket mindre tilltalande för såväl barn som vuxna om jag inte tagit till den metoden. Eftersom metoderna utfördes parallellt var gestaltningsprocessens två koncept redan påtänkta innan litteraturgenomgången var slutförd. De idéer jag samlade på mig genom övriga metoder bidrog litteraturgenomgången till att vidareutveckla. Den gav mig också en trygghet i form av belägg för gestaltningsprocessens olika beslut.

Fördelarna med platsanpassad utformning (Jensfelt 2019; Boverket & Movium 2015, ss. 59-65; Lenninger & Olsson 2006, s. 101; a.a. s. 142) liksom omfattningen av naturens lekvärden och vikten av att låta barn ta del av dem (Boverket & Movium 2015, ss. 59-65; Lenninger & Olsson 2006, s. 101; a.a. s. 142; Norén-Björn et al. 1993, ss. 22; a.a. s. 31; Ann Granberg 2000, s. 12) var tankar som litteraturgenomgången bekräftade. Den bekräftade därmed också arbetets syfte och formade dess frågeställningar. Utan den skulle arbetet kunnat resultera i frågeställningar och ett förslag som primärt hade fokuserat på utrustningen och inte på naturen.

Den därtill viktigaste lärdomen som litteraturgenomgången gav var vidden av omgivningens påverkan på i vilken utsträckning lekutrustning nyttjas och uppskattas. Att platsen enligt förslaget skulle attrahera en bred mångfald av människor fick boken *Uteboken* (Norén-Björn et al. 1993, ss. 23), den vetenskapliga artikeln *Barn söker trygghet, spänning och utmaningar* (Olsson Lieberg 2006, s. 2) och doktorsavhandlingen *Platser för lek, upplevelser och möten* (Heurlin-Norinder 2005, ss. 135) mig att inse var avgörande för att uppfylla syftet. Hade jag valt andra litterära källor skulle det sannolikt haft en stor påverkan på förslaget.

Utan insikten om vikten av människor i rörelse hade jag kanske valt att rikta mig enbart till barnen. Då kan hända behovet av gläntans sittplatser hade försummats, och tillförda naturplanteringar, lekutrustning eller ytor avsedda

för springlek upptagit platsen. Tack vare de nya lärdomarna inser jag att det förmodligen hade resulterat i en lekplats som färre barn skulle givits möjlighet att besöka och därmed att färre barn fått chansen att upptäcka den omgivande skogens lekvärden. Annan litteratur hade också kunnat resultera i att andra lekvärden representerats i förslaget.

Referensobjekt

Att besöka befintliga naturlekplatser underlättade gestaltningsprocessen då jag presenterades med konkreta exempel på hur dessa kan utformas. Det fick igång tankearbetet och tillförde både inspiration och bekräftelse på olika reflektioner.

Himmelhøj naturlegeplads stärkte min tilltro till syftet och frågeställningarna och hjälpte till att forma konceptet *Stubbar, stockar och stenar*. Besöket bekräftade att naturen invid Knarråsens lekplats var en fullgod lekmiljö och att avancerad lekutrustning inte skulle behövas. Himmelhøj inspirerade mig att istället låta naturen stå i fokus och att bjuda in besökare till platsen med endast enkla men väl genomtänkta medel. Förslagets lekinstallationer rymde precis som installationerna på Himmelhøj lekvärden i sig. Medan jag upplevde att de senare i större utsträckning lät besökare själva ta initiativet att utforska naturen vidare var mitt förslag emellertid på den punkten mer programmerat. Huruvida det förstärkte eller hämmade naturupplevelsen att förslaget så tydligt vägledde barnen att upptäcka de utvalda lekvärdena i skogen var svårt att avgöra. Det är därtill möjligt att min

uppfattning om hur ett lekvärde kan nyttjas skiljer sig från barnens uppfattning, och att det skulle ha gett dem en rikare upplevelse om förslaget bara uppmuntrat vistelse på platsen och mer likt Himmelhøj låtit barnen själva upptäcka och välja bland den omgivande naturens lekvärden.

Azaleadalens naturlek och Påskbergsskogens naturlekplats besöktes sent i arbetet och bidrog därför mestadels med bekräftelse på redan fattade beslut. En särskilt viktig bekräftande insikt var att det i urbana miljöer verkade krävas ett incitament i den fysiska miljön för att uppmuntra framförallt vuxna men också barn att röra sig från den programmerade lekutrustningen till naturen.

Inventering, analys och program

Eftersom min avsikt var att i gestaltningsprocessen använda mig av lekplatsområdets befintliga egenskaper och inte minst dess natur var en inventering nödvändig. Vid de omkring tio platsbesöken gjorde jag mig väl bekant med platsen i sin helhet och i detalj, vilket successivt gav mig inblick i dess många inneboende värden. Det resulterade i att jag under arbetets gång blev allt bättre på att föreställa mig platsen och vilken inverkan olika ingrepp skulle ha. Under gestaltningsprocessen innebar det att många beslut kunde fattas snabbt och att de inte utgick från vad som såg bra ut i skiss utan från vad som lämpade sig på platsen. Platskännedomen var avgörande för att jag skulle känna full tilltro till förslaget. Det program som upprättades sammanfattade hur erfarenheterna från övriga metoder skulle implementeras i förslaget.

Gestaltningsprocess

Under gestaltningsprocessen vilken genomfördes parallellt med de övriga metoderna testades olika utgångspunkter och angreppssätt som därefter kopplades samman och testades på nytt. Programpunkterna och koncepten var verktyg som konkretiserade och koncentrerade processen. Koncepten lade grunden för och underlättade besluten genom att utgöra en röd tråd. Programpunkterna resulterade i förslagets kärnvärden och bidrog till att utveckla dess olika komponenter samt hjälpte mig att fokusera på och prioritera vad som var viktigt. Jag hade kunnat skissa mer för att testa olika idéer, men jag upplevde att jag hade tillräckligt god kännedom om platsen från inventeringen för att visualisera förändringarna mentalt och därutifrån fatta beslut.

Alternativa metoder

Tidigt övervägdes att genomföra en gåtur med några av barnen som bodde i området liksom att låta dem göra en varsin modell av en "drömllekplats" i naturmaterial. För att inte låta för mycket tid gå från gestaltningsprocessen valdes dessa metoder bort. Skulle där funnits mer tid tror jag emellertid att något slags medborgardialog hade varit både lärorikt och givande för förslaget. Det hade varit intressant att se om de lekvärden i skogen som jag själv uppfattade som mest framträdande hade varit de som barnen tagit i anspråk, eller om de hade sett och fäst sig vid andra värden.

Med tanke på vikten av andra åldersgruppers närvaro hade det varit en god idé att också undersöka deras önskemål. Det hade sannolikt resulterat i ett förslag med än större attraktivitet för både barn och äldre. Kanske hade det givit en samlingspunkt i första hand, utan designade lekinslag, där skogsleken antagits bli en naturlig följd av ett stort besökarantal.

Att själv använda mig av modellbygge i gestaltningsprocessen var en metod jag övervägde. Då hade olika ingrepp kunnat testas och den utfallande platsupplevelsen förtydligats. Modellbygget skulle således ha kunnat ersätta en del av platsbesöken. Att även låta presentationsmaterialet rymma en modell hade kunnat bidra till ett mer lättfattligt förslag. Modellbyggen kan emellertid vara tidskrävande vilket hade riskerat att hämma den kreativa delen av gestaltningsprocessen och metoden valdes därför bort.

Förslaget

Utifrån syftet och frågeställningarna liksom de lärdomar som tillhandahölls genom metoderna fattades beslut som resulterade i förslaget *Till skogs*. Förslaget är ett exempel på hur frågeställningarna kan besvaras. Det kan utgöra inspiration för landskapsarkitekter och andra planerare i samband med utformning av barns utemiljöer. Platsen och förslaget rymmer öppningar för alternativa lösningar vilka med fördel kan baseras på undersökningar av Träslövslägebarnas behov och önskemål.

Uppfyllande av syftet

Arbetet utgick kontinuerligt från att uppfylla syftet, och strävan att underlätta för barn att vistas i och uppleva naturen präglade alla delar av utformningen. Målen som låg till grund för gestaltungsprocessen var att belysa och tillgängliggöra platsens olika naturvärden och deras inneboende lekpotential och att låta närvarande vuxna tillföra platsen en trygg och händelserik karaktär. Om arbetet hade fokuserat enbart på att framhäva platsens naturlek skulle det riskerat att falla ut i en utformning som brustit i att initiera barnens kontakt med och befästa deras relation till platsen. Därmed hade många barn kunnat gå miste om att upptäcka platsens många värden, och de som gjort det skulle trots dessa kanske upplevt en brist på stimulans och därför valt att inte återkomma. Om istället endast vuxennärvaron och flödet av människor hade prioriterats skulle det kunnat resultera i att barnen inte uppfattat platsens lekvärden, samt att de vuxna upplevt det mindre naturligt att släppa iväg barnen att leka fritt i skogen.

Att de primära sittytorna inte placerades i direkt anslutning till skogsleken var ett undermedvetet beslut som baserades på flera aspekter. Det byggde på dels platsens mikroklimat och dels min uppfattning att centralt placerade sittplatser tillför en mer social karaktär och effektiv funktion som mötesplats. Därtill gav det i större mån barnen möjlighet att leka avskilt och själva bestämma hur de skulle ta naturens lekvärden i anspråk. De sittplatser som ändå placerades i anslutning till skogsleken var menade att välkomna fler brukargrupper och att samtidigt avge ett betryggande uttryck i form av flexibilitet och balans mellan barnens självständighet och de vuxnas möjlighet ha uppsikt över barnen.

Om de primära sittytorna istället hade placerats intill vart och ett av de funna lekvärdena skulle de senare förvisso kunnat uppmärksammas utan några andra fysiska kopplingar. En sådan utformning hade emellertid sannolikt också resulterat i dels upplevelsen av en rörig och osammanhängande lekplats och dels en mindre socialt befämjande plats och därmed en mindre stimulerande sådan för såväl barnen som de vuxna besökarna.

Att arbetet utgick från platsen och knöt samman skogens lekvärden med vistelseytorna i gläntan var alltså av största vikt. Det var dels min uppfattning om vilka av platsens lekvärden som var mest beaktansvärda och hur dessa kunde framhävas, och dels mina kunskaper om hur en god mötesplats kunde utformas där, som mynnade ut i den övergripande utformningen.

Det slutgiltiga förslaget tillfördes den balans mellan naturlek och mötesplats som jag ansåg nödvändig för att tillfullo uppfylla syftet.

Programpunkterna

Den första programpunkten var att platsen skulle utgöra en inbjudande mötesplats som främjade interaktion. Med möjligheter att sitta i sol och skugga samt väderskyddat året om liksom att grilla, sola, koppla av i en hängmatta eller delta i barnens lek strävade jag efter att föräldrar skulle se en direkt egennytta i att följa med sina barn till lekplatsen och själva socialisera där. Detta så att fler barn skulle få mer frekvent och varaktig tillgång till naturlekplatsen.

Min önskan var också att äldre, med antingen vägarna förbi eller naturlekplatsen som slutmål, exempelvis i någon av sofforna skulle kunna finna stimulans i form av behagliga mikroklimat och dofter liksom av utblickar över platsen och dess andra besökare. En annan förhoppning var att platsen även skulle attrahera områdets ungdomar. Jag ansåg att de primära sittytorna under kvällstid skulle vara tillräckliga för att tilltala dem, men jag anade att de utgjorde åldersgruppen som minst skulle nyttja platsen under dagtid och i samvaro med andra åldersgrupper. De två hängmattorna var inslag avsedda att motverka detta.

Fördjupade studier vid exempelvis litteraturgenomgången om hur olika ålders- och brukargrupper kan attraheras hade sannolikt givit ett mer inkluderande förslag. Förslaget som det är tar ringa hänsyn till besökare

med funktionsvariationer. Rullstolsburna inkluderas genom tilltagna stenmjölsytor och rullstolsanpassade bänkbord, grillmöjligheter och sandbakkbord, men inte i skogsleken. I efterhand önskar jag att jag hade avsatt mer tid till fördjupning i ämnena utevistelse respektive naturlek för brukare med funktionsvariationer. Det hade resulterat i ett förslag som inkluderat fler och som jag därmed än mer kunnat stå bakom, liksom i viktiga lärdomar inför framtida uppdrag.

Ett återkommande bekymmer under utformningen av vistelseytor var risken att för många sittplatser kunde få platsen att upplevas som rörig och trång. Att gläntan breddades något var för att skapa ett större rum och därmed minska den risken, något som det enkla formspråket och den omgivande naturen sannolikt också skulle bidra till. Naturen var också avgörande när jag övervägde risken för att lekplatsen skulle fyllas av människor till den grad att barnen skulle uppleva det som alltför påträngande. I sådana fall skulle de kunna ta sin tillflykt in i skogen.

Att ge naturlekplatsen en enhetlig karaktär var den andra programpunkten. Konceptet *Stubbar, stockar och stenar* som präglade närapå all utrustning liksom beslutet att ge platsen en naturkaraktär bidrog till att skapa ett sammanhållet uttryck. Rumsindelningen med en stor, central, öppen yta med mindre rum i periferin gjorde platsen greppbar. Att få markmaterial användes liksom att lekutrustningens material var tydligt fördelade förstärkte också orienterbarheten och den lättbegripliga karaktären.

Den övergripande gestaltningsidén med tre sittytor som med trampslingor kopplades samman med en respektive lekinstallation på andra sidan lekytan utgjorde en lättfattlig röd tråd. Samtidigt resulterade den i simultana flöden i många olika riktningar. Sandlådan blev en nödvändig tydlig fokuspunkt som band samman sittytorerna och lekinstallationerna. Delvis ett resultat av brist på lekvänligt och hållbart markmaterial utgjorde den en stor del av det slutgiltiga förslagets lek- och upplevelsevärden.

Att låta utrustningen gå i starka färger hade kunnat ge en utformning som tydligare kommunicerat "lekplats" och som därmed lättare uppmärksammats av barn och barnfamiljer. Det hade också kunnat stärka platsens lekvärde då barn i vissa åldergrupper generellt dras till starka färger. Eftersom syftet emellertid var att inspirera naturvistelse ville jag inte riskera att färgstark utrustning skulle ta fokus från naturen, så några andra färger än naturmaterialens egna var aldrig något jag aktivt övervägde.

Den tredje programpunkten var att framhäva naturens lekvärden på platsen. Jag fann att skogen på Knarråsen rymde många lekvärden, men eftersom skogspartiet som från öst angränsade mot lekplatsområdet inte var kommunal mark arbetade jag endast med att leda leken till skogen på lekplatsområdet. Programpunkten baserades på att där inom den tillgängliga ytan fanns lekvärden rikliga nog att belysa. Hade hela skogen varit kommunalt ägd skulle förslaget nog sett väldigt annorlunda ut.

Ett inslag som jag emellertid upplevde hade kunnat ges en mer betydande roll var den gräsklädda lilla kullen vid de vårblöta sänkorna. I förslaget nyttjades den med hjälp av trästockar till balanslek men lämnades i stora drag orörd, med undantag för byte av markmaterial till örtgräsmatta. Det var en följd av att jag inte fann en bättre lösning som varken hämmade dess befintliga lekvärde eller platsens enhetlighet. Där fanns en oro att även de balansstockar som placerades där skulle ge ett programmerat uttryck och förta mycket av kullens övriga lekvärde, men jag drog slutsatsen att den ändå skulle kunna mana till fler aktiviteter och de fick därav vara kvar.

Den öppna gräs- och stenmjölsytans lekvärde var ett som jag medvetet reducerade till förmån för andra värden. Där hade bland annat springlek och regellekar kunnat främjas, men med den redan omfattande förekomsten av platta, springvänliga ytor i våra moderna samhällen i åtanke ansåg jag att andra lekvärden var mer rätt för platsen och för att uppfylla syftet.

Under gestaltningsprocessen funderade jag på att låta trampslingorna utgöras av redskap i olika utföranden så att de likt hinderbanor av stubbar, stockar respektive stenar skulle erbjuda mer varierad fysisk lek. För att inte dra för mycket fokus från skogen, som i sig ändå erbjuder liknande lekvärden, valdes idén emellertid bort. Många olika redskap och fallunderlag i gläntan hade dessutom påverkat den visuella helhetsupplevelsen av platsen och riskerat att ge den ett rörigt uttryck.

Ett återkommande ämne vid lekplatsgestaltning är säkerhetsstandarder. Eftersom målet i det här fallet var att leda leken ut i naturen, bortom den anlagda lekplatsen, upplevde jag emellertid inte det nödvändigt att lägga särskilt mycket fokus vid säkerhet. Jag ansåg att kopplingen mellan gläntan och skogen skulle kunna åstadkommas med så pass enkel utrustning att några säkerhetsåtgärder inte skulle vara nödvändiga. Det enda jag beslutade att ha i åtanke var att låta den maximala fallhöjden på trampslingorna och lekinstallationerna vara 60 centimeter för att undvika krav på fallunderlag.

En stor fördel med äkta naturlek är att det i naturen inte finns rekommendationer som hämmar den fysiska miljöns lekpotential och den stimulans och utveckling som den kan skänka. Många av rekommendationerna för anlagda lekplatser begränsar barnens utemiljöer vilket gör vikten av främjad naturvistelse, där barn kan ta del av oprogrammerad lek och utmana sig själva, än mer angelägen.

Säkerhetsaspekten kring den vårbloåta dungen och vattenleken var emellertid något jag återkommande reflekterade över. Jag upplevde det som en svår balansgång, då de värden som vattenleken kan erbjuda tyngs ner av de katastrofala konsekvenser som kan följä med den.

Alternativa lösningar hade kunnat vara att exempelvis tillföra en fysisk barriär med någon typ av barnlås runt sänkorna för att på så vis skydda de minsta barnen, eventuellt med möjlighet att

pumpa vatten från sänkorna eller att på annat sätt samla regnvatten att leda i exempelvis rännor, för att erbjuda även de yngre barnen vattenlek utan att tumma på säkerheten. I sänkorna hade det annars gått att tillföra tätt placerade stenblock eller andra element med lite höjd, för att undvika risken för drunkning i de dammar som den aktuella gestaltningen bevarar.

Mina tankegångar fokuserade samtidigt kring de generella svårigheterna med att erbjuda utemiljöer som garanterar små barns säkerhet i relation till vatten. Med Himmelhøj naturlegeplads som inspiration i åtanke, valde jag till slut att låta bänken invid den vårbloåta dungen utgöra den enda säkerhetsåtgärden. Med lite perspektiv på saken borde jag kanske valt att undgå en lekinstallation just där och lämnat lekvärdet orört för eget upptäckande, alternativt flyttat den existerande gräsklädda lilla kullen för att erbjuda bättre översikt från gläntan och tillfört en illustrativ skylt för att kommunicera till vuxna att eventuell vattenlek bör övervakas.

Naturlekplatsens framtid

Naturlekplatsen utifrån förslaget behöver anläggas i etapper där den tillförda vegetationens etablering prioriteras. På så sätt ges också tid att samla röjningsmaterial från den kommunala driften till utrustningen. När utrustning framöver behöver bytas ut kan material på nytt tas därifrån. Trots att föreslagna möbler i hög grad utstrålar natur är det av stor vikt att de ytbehandlas så att de blir inbjudande och bekväma och därmed uppmuntrar varaktiga lekplatsbesök.

En tanke var länge att som komplement erbjuda flyttbara sittmöbler för att göra platsen mer flexibel och låta besökarna forma sittytorna utefter situation. Den avfärdades på grund av svårigheterna i att finna en utformning som gick väl ihop med konceptet, var lättflyttad och inte allför dyr att tillverka med tanke på stöldrisk. Med platsens vandrande skugga i åtanke skulle det emellertid vara en rimlig investering om en lämplig produkt kunde tillhandahållas.

Under gestaltningprocessen övervägdes också att tillföra lekplatsen någon form av belysning för att göra den mer lekvänlig under vinterhalvåret. Eftersom arbetets primära fokus låg vid att inspirera till naturlek utgick jag från tanken att skapa inbjudande ljussken vid lekinstallationerna i skogen när jag gick igenom olika lösningar. Jag insåg emellertid att där inte fanns nog tid att förvärva den kompetens som hade varit nödvändig för att uppnå ett gott resultat. Att endast belysa de centrala vistelseytorna och sandlådan hade varit ett alternativ, men det hade också riskerat att gå emot platsens eftersträvade naturkaraktär och att på flera sätt försvaga naturupplevelsen. Oavsett lekplatsens framtida utveckling är belysning något som bör övervägas.

Min förhoppning är att lekplatsen ges en utformning som uppmuntrar lek i den äkta naturen och som stärker det sociala livet i Träslövsläge. Om mitt förslag realiseras ser jag gärna att barnen är de som i första hand därefter utvecklar platsen vidare genom att göra den till deras, samt att framtida ingrepp utgår från dem.

Nya frågor

Det här arbetet har väckt många frågor hos mig som jag gärna hade arbetat vidare med. Kanske kan det väcka någon annan students nyfikenhet.

Vidare frågeställningar

- Hur kan äkta naturlekplatser utformas med fokus på inkludering?
- Hur kan offentliga rum utformas för att erbjuda stimulerande, hållbar och säker vattenlek?
- Hur kan lekmiljöer utformas för attrahera och stimulera både föräldrar och barn?
- Vilka kategorier av outnyttjade offentliga ytor hade som regel kunnat avsättas till natur?
- Vilka tidseffektiva metoder för medborgardialog med barn finns att ta till?
- Hur skulle en lekredskapskatalog utformad utifrån barnperspektivet i relation till äkta naturlek kunna se ut?

Slutord

Vi formas av våra landskap, inte minst under barndomen. Därför behöver vi forma landskap som gynnar oss både nu och i framtiden. Landskap som främjar fysisk och psykisk hälsa, social jämlikhet och miljömedvetenhet. Min insikt om vikten av att uppfylla syftet med det här examensarbetet är betydligt starkare idag än när jag formulerade det. Att naturen är en svårslagen lekmiljö har jag vetat sedan barnsben, men omfattningen av hur pass avgörande den är för barns livskvalitet och utveckling har jag tidigare bara anat. Men naturen måste till barnen och inte tvärtom. Det här arbetet belyser enkelheten i att planera för stimulerande och utvecklande lek där naturen redan finns tillgänglig. Min förhoppning är att det ska bidra till min och andra planerares verktygslåda när vi argumenterar för att bevara existerande natur och för att naturen ska ha en självklar plats i det offentliga rummet, integrerad överallt och genom hela byggprocessen.

Något som förvånat mig under det här arbetets gång är hur mycket som kan vinnas ut ur en liten plats. Vid mitt första besök på Knarråsens lekplats upplevde jag naturen som ganska intetsägande och såg knappt de värden som några besök senare var så självklara. Det får mig att undra hur många mervärden som landskapsarkitekturen skulle kunna ge sina brukare om vi planerare alltid prioriterade att verkligen lära känna de platser vi utformar. Där planering av offentliga utemiljöer utgår från befintliga kvaliteter formas varierade landskap med stark orienterbarhet fyllda av unika platsupplevelser. Kanske borde vi som gestaltar ta oss an varje ny plats så som barn gör. Verkligen utforska den och uppleva alla dess detaljer och skiftningar, för att först därefter ta ett steg tillbaka och med utgångspunkt i platsens själ skapa en ny helhet.

REFERENSER

Asplind, A. (u.å.). *Dancewalks*. <http://www.annaasplind.se/projects/dancewalks/> [2019-04-05]

Boverket & Movium (2015). *Gör plats för barn och unga! En vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö*. <https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2015/gor-plats-for-barn-och-unga.pdf> [2020-02-02]

FN (1989). *Barnkonventionen*. Unicef. <https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten#hela-texten> [2020-01-29]

Gehl, J. (2010). *Cities for People*. Washington DC: Island Press.

Grahn, P. (1996). Wild nature makes children healthy. *Swedish Building Research* 4/96. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning.

Granberg, A. (2000). *Småbarns utevistelse - naturorientering, lek och rörelse*. Eskilstuna: Liber AB.

Göteborgs Stad (2019). *Slottsskogen: Göteborgarnas park sedan 1874*. Göteborg: Elanders Grafiska AB.

Hansen Sandseter, E. B. (2007). Categorizing risky play: How can we identify risk-taking in children's play? *European Early Childhood Research Journal* 15:2.

Heurlin-Norinder, M. (2005). *Platser för lek, upplevelser och möten: Om barns upplevelser i fyra bostadsområden*. HLS Förlag. Lärarhögskolan i Stockholm.

Jensfelt, A. (2019). SLU-professor kämpar vidare för gröna värden. *Arkitekten*. 21 oktober. <https://arkitekten.se/nyheter/patrik-grahn-kampar-vidare-for-grona-warden/> [2020-04-06]

Johansson, M. (2019). Därför behövs grönområden på förskolan. *forskning.se*. 27 augusti. <https://www.forskning.se/2019/08/27/darfor-behovs-gronomraden-pa-forskolan/> [2020-02-13]

Jordbruksverket (1998). *Skötselhandbok för gårdens natur- och kulturvärden*. Jönköping: Bratts Tryckeri AB.

Lenninger, A. & Olsson, T. (2006). *Lek äger rum – Planering för barn och ungdomar*. Stockholm: Formas.

Lindeberg, R. (2021). *Skolgårdsgestaltningen påverkar användningen - Gröna kvaliteter stärker ungdomars rätt till lek och vila*. Sveriges lantbruksuniversitet Uppsala. https://stud.epsilon.slu.se/16561/1/lindeberg_r_210412.pdf [2021-04-30]

Mjöberg, L. (u.å.). Eva Änggård. *Förskoleforum*. <https://forskoleforum.se/personer/eva-anggard> [2020-04-17]

Mårtensson, F. (2004). *Landskapet i leken: En studie av utomhuslek på förskolegården*. Sveriges lantbruksuniversitet Alnarp. <https://pub.epsilon.slu.se/803/1/Fredrika20050405.pdf> [2020-01-23]

Mårtensson, F. (2012). Hälsöfrämjande äventyr med naturen som distraktion. *Socialmedicinsk tidsskrift* 3/12. <https://socialmedicinsktidskrift.se/index.php/smt/article/view/919/728> [2020-04-06]

Norén-Björn, E., Mårtensson, F. & Andersson, I. (1993). *Uteboken*. Stockholm: Liber Utbildning AB.

Olsson Lieberg, T. (2006). Barn söker trygghet, spänning och utmaningar. *Gröna Fakta* 8/2006.

Region Halland (2020). *Fakta om Halland*. <https://www.regionhalland.se/om-region-halland/statistik-och-analys/> [2020-04-26]

Skantze, A. (1989). *Vad betyder skolhuset? Skolans fysiska miljö ur elevernas perspektiv studerad i relation till barns och ungdomars utvecklingsuppgifter*. Stockholms Universitet.

Sohlberg, A. (2009). *Planera friyta för barn – praktiska erfarenheter från Malmö*. [Presentation]. Malmö stad. https://www.boverket.se/contentassets/9cf109ca9aa6445c80a987b163235271/anna_sohlberg_malmo_stad.pdf

Uppsala kommun (2019). *Ny naturlekplats i Rosendal*. 4 april. <https://www.facebook.com/uppsalakommun/posts/2207185332653265> [2019-04-04]

Varbergs kommun (2019). *Lekplatser*. <https://www.varberg.se/upplevadora/idrottmotionochfriluftsliv/%20lekplatser.4.cd2d5fa14102cb73ad6b5.html> [2020-03-04]

Varbergs kommun (2020:1). *Del av Gamla Köpstad och östra Träslövsläge*. <https://www.varberg.se/byggabomiljo/varbergvaxer/byggprojekt/framtidaprojekt/ostratraslovslage%20ochgamlakopstad.4.e286e5916b0676cf36a8c47.html> [2020-04-26]

Varbergs kommun (2020:2). *Så växer Varberg*. <https://www.varberg.se/byggabomiljo/varbergvaxer/savaxervarberg.4.1e6dce8c15f28dd50e6d4509.html> [2020-04-26]